

Utvärdering av Läslyftet

Delrapport 10: En intervjustudie av skolbibliotekariernas roll i Läslyftet

Katarina Kärnebro och Ulf Lundström

Umeå Centre for Evaluation Research
Evaluation Report, April 2019

Umeå Centre for Evaluation Research
Umeå University, Sweden

ISSN 1403-8056
ISBN 978-91-7855-030-2.

© UCER, Ulf Lundström och Katarina Kärnebro

Förord

Föreliggande rapport är den tionde i en serie rapporter som presenteras inom ramen för den nationella utvärderingen av Läslyftet. Utvärderingen, som genomförs på uppdrag av Skolverket, undersöker avtryck och effekter av Läslyftet på bl.a. undervisningen. Utvärderingen utförs av en grupp forskare vid Centrum för utvärderingsforskning (UCER), Umeå universitet, tillsammans med forskare vid Göteborgs, Karlstads och Oslo universitet. Utvärderingens slutrapport kommer att presenteras under 2019.

Den här rapporten handlar om skolbibliotekariernas roll i Läslyftet och har författats av Katarina Kärnebro och Ulf Lundström. Kort information om utvärderingen finns på projektets sida där också rapporten kan laddas ner.

<https://www.umu.se/forskning/projekt/utvarderingen-av-laslyftets-huvudomgang/>

Umeå, mars 2019

Anders Hanberger, anders.hanberger@umu.se

Projektledare för utvärderingen, UCER, Umeå universitet

Innehåll

Förord	3
Inledning.....	6
Bakgrund	7
Utvärderingens upplägg och genomförande	8
Förutsättningar för skolbibliotekariernas deltagande i Läslyftet	10
De deltagande skolbibliotekarierna och deras villkor	10
Erfarenheter av kompetensutvecklingsmodellen.....	11
Fortbildningens värde för de intervjuade skolbibliotekarierna.....	12
Ett utvecklat kollegialt lärande.....	12
Kompetensutvecklingens utmaningar	13
Skolbibliotekariens position har betydelse	14
Skolbibliotekariernas erfarenheter av handledningen och modulernas användbarhet	15
I vilken utsträckning har de förväntade effekterna av Läslyftet uppnåtts för dem?	16
Effekter på kollegialt lärande och samverkan med lärare	17
Nya insikter och kunskaper från Läslyftet.....	18
Effekter på elevernas lärande och läsintrasse	18
Läslyftets effekter på undervisningen	19
Läslyftets hållbarhet på sikt.....	20
Lärarnas uppfattningar om samverkan med skolbibliotekarierna	21
Samarbete	22
Modellen för kollegialt lärande	22
Hållbarhet	23
Vad kan förklara resultaten?.....	24
Sammanfattning.....	26
Slutsatser om skolbibliotekariernas roll i Läslyftet.....	27
Avslutande diskussion.....	29
Utvärderingens för- och nackdelar	29
Skolbibliotekariernas deltagande i Läslyftet	30
Intervjustudiens validitet	31
Tankar inför det fortsatta arbetet med Läslyftet	31
Referenser	33
Bilaga 1 Intervju med skolbibliotekarie	34
Bilaga 2 Intervju med lärare om Läslyftet för bibliotekarier	36

Bilaga 3 Intervju med rektor om Läslyftet för bibliotekarier	37
Bilaga 4 Verksamhetslogik Läslyftet för skolbibliotekarier.....	38

Inledning

Skolverket fick i december 2016 ett tilläggsuppdrag till Läslyftet av regeringen avseende kompetensutveckling i språk-, läs- och skrivutveckling för förskolan och skolbibliotekarier som en del av satsningen Läslyftet. Syftet med regeringens tilläggsuppdrag är att ge förskollärare i förskolan och förskoleklass samt *skolbibliotekarier* "vetenskapligt väl underbyggda metoder och beprövade arbetssätt för att utveckla barns språkliga och kommunikativa förmåga samt elevers läs- och skrivförmåga" (U2016/05733/S, s. 1).

Föreliggande rapport är en utvärdering av denna kompetensutveckling med fokus på skolbibliotekarierna i Läslyftet. Utvärderingen har genomförts i form av en kvalitativ intervjustudie och syftar dels till att undersöka skolbibliotekariernas roll i Läslyftet, dels till att undersöka om Läslyftet lett till önskade effekter och söka förklaringar till resultaten.

Utvärderingen söker svar på följande frågor:

1. Vilka förutsättningar och utmaningar har funnits för skolbibliotekarier i Läslyftet?
2. Vilket värde har Läslyftet haft för skolbibliotekarierna?
3. I vilken utsträckning har de förväntade effekterna av Läslyftet uppnåtts för skolbibliotekarierna?
4. Hur uppfattar lärare som samverkat med skolbibliotekarierna värdet och effekter av samverkan?
5. Vad kan förklara resultaten?

Hur Skolverket tänker sig skolbibliotekariernas roll i Läslyftet och vilka de önskade effekterna av deras medverkan är har beskrivits i form av en verksamhetslogik (se bilaga 4). Bland annat ska skolbibliotekarierna få "ökade insikter om sin betydelse för elevernas lärande och läsintresse" och få "erfarenheter av samverkan med lärare i planering av undervisningen". Övriga målgrupper förväntas också få ett mervärde av deras medverkan, främst lärare. Skolbibliotekariernas medverkan förväntas leda till fortsatt samverkan med lärare och en kontinuerlig dialog dem emellan och likaså att undervisningen stärks avseende "användandet av skönlitteratur och sakprosa", "informationssökning och källkritik", samt "läsfrämjande aktiviteter".

Det kollegiala lärandet ska ske enligt en specifik kompetensutvecklingsmodell som Skolverket utvecklat¹ där deltagarna arbetar tillsammans i grupp, med moduler, och under ledning av en handledare som också ges möjlighet att gå en handledarutbildning under Läslyftets genomförande. Modulerna, som är fritt tillgängliga på Skolverkets webbplats "Lärportalen", ska bidra till reflektion över undervisningen, låta deltagarna få möta vetenskapligt väl underbyggda metoder och beprövade arbetssätt, och stimulera till samtal där deltagarna samarbetar om undervisningsplanering och lär av varandra. Framförallt är det i modulerna *Stimulera läsintresse* och *Läsa och skriva text* av

¹ Kompetensutvecklingsmodellen är densamma som i Matematiklyftet och andra fortbildningsområden som Skolverket utvecklat.

vetenskaplig karaktär som samverkan med skolbibliotekarier betonas, men samverkan mellan skolbibliotekarier och lärare förväntas vara relevant i Läslyftets alla moduler.

En modul består av åtta delar, som vardera ska genomföras på två veckor, och varje del består i sin tur av fyra moment: A, B, C och D. Moment A består av individuella förberedelser där deltagarna ska läsa en forskningsbaserad text och ta del av eventuellt filmmaterial. Moment B utgörs av en kollegial träff då deltagarna med stöd från handledaren diskuterar de texter och filmer de tagit del av, samt gemensamt planerar en undervisningsaktivitet som ska genomföras med eleverna. Moment C är genomförandet av den planerade undervisningsaktiviteten, medan moment D utgörs av en kollegial träff där genomförda undervisningsaktiviteter följs upp och utvärderas via en gemensam diskussion och reflektion. Enligt beskrivningen av Läslyftets verksamhetslogik (bilaga 4) synliggör flera moduler skolbibliotekariernas bidrag och medverkan i språk-, läs- och skrivutvecklande arbete. Modulerna förutsätts ge konkreta exempel på hur samarbete mellan skolbibliotekarier och lärare kan stötta elevers språk-, läs- och skrivutveckling.

Bakgrund

I 2011 års skollag fastslogs alla elevers rättighet att ha tillgång till ett skolbibliotek och i kapitel 2, 36 § formuleras också vilka skolformer det omfattar: "eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek" (SFS 2010:800). Skolbibliotekens roll i undervisningen stärktes ytterligare med revideringen av läroplanerna som började gälla från och med 30 juni 2018. I Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet sägs att "skolbibliotekens verksamhet används som en del av undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens" (Skolverket 2019a, s. 13). Samma formulering finns även i läroplanen för gymnasieskolan (Skolverket 2019b, s. 12). Skolbiblioteken är också centrala för att förverkliga elevernas aktiva sökande efter kunskap och för utvecklingen av deras kunskaper i informationssökning, källkritik och de är också ett exempel på "andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning" (Skolverket 2019a, s. 13). I läroplanen för gymnasieskolan fastslås att alla elever ska kunna "använda bibliotek och deras resurser" vid utbildningens slut (Skolverket 2019b, s. 6).

2017 fanns det 896 skolbibliotek som hade minst halvtidsbemanning och 433 skolbibliotek som var integrerade med folkbibliotek (Kungliga biblioteket 2017). Det innebär att drygt hälften av landets 1,4 miljoner elever på grundskolan och gymnasiet har tillgång till ett bibliotek med minst halvtidsbemanning. Utöver behöriga bibliotekarier finns många bibliotekspedagoger som är lärare eller fritidspedagoger med timmar i tjänsten för att sköta "bokuppställning och mediecirkulation" (Malmberg & Granath 2018). Det är dock noterbart att trots den befintliga statistiken och de tydliga kraven i skollagen på att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek så saknas en tydlig definition av vad ett skolbibliotek är (Skolinspektionen 2018; Skolverket 2018), vilket skapar osäkerhet om skolorna kan sägas möta kraven på annat sätt än att bygga upp egna skolbibliotek. I nämnda rapport från Skolinspektionen hänvisas till den definition som gavs i propositionen för den senaste skollagen:

Med skolbibliotek brukar vanligtvis avses en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till lärarnas och elevernas förfogande och som ingår i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande. (Prop. 2009/10: 165, s. 284)

Det räcker inte att kunna visa att skolan har skolbibliotek eller att eleverna på annat sätt får tillgång till en "gemensam och ordnad resurs", resursen måste också hålla en godtagbar kvalitet. På uppdrag av regeringen har Kungliga biblioteket analyserat vad skolbiblioteken behöver för att förbättra möjligheterna att främja barns och ungdomars läsning och språkutveckling. Uppdraget resulterade i en rapport som ger en översikt över forskning och andra studier som publicerats 2010-2015 (Gärdén 2017). Det är en relativt mörk bild som växer fram i rapporten. Baserat på forskningsöversikten beskriver Gärdén läget för skolbiblioteken som "svagt" (s. 33). Hon pekar på flera problem i resultaten: Att skolbibliotek saknas, att kontakten mellan lärare och skolbibliotek ofta är mycket outvecklad, att skolledarna har otillräcklig kunskap och en syn på skolbibliotekens funktion som är begränsad till läsning och böcker, samt att samverkan mellan skolbibliotek och andra utanför skolan är ovanlig. Enkelt uttryckt kan problemen sammanfattas i formuleringen "det finns ett glapp mellan vad skolbiblioteken skulle kunna göra och vad de faktiskt gör" (Gärdén 2017, s. 26).

Även en rapport från Skolinspektionen (2018) påtalar ett antal brister i verksamheten och den övergripande slutsatsen är att "de granskade skolorna behöver utveckla arbetet för att skolbiblioteken ska vara en integrerad del av skolornas pedagogiska arbete" (s. 7). Det gäller bland annat sådana frågor som samarbetet mellan lärare och bibliotek, arbetet med elevernas digitala kompetens samt värdegrundsfrågor.

Vid tiden för slutförandet av denna rapport överlämnade Kungliga biblioteket ett förslag till ett reformpaket för biblioteken till regeringen. Reformpaketet innehåller sex reformer varav "stärkta skolbibliotek" är en. Utredningen talar för vikten av goda resurser till skolbiblioteken och för behovet av "att stärka kompetensen för lärare, rektorer och bibliotekarier med inriktning på integrering av skolbiblioteken i den pedagogiska verksamheten" (Dagens Nyheter 2019).

Utvärderingens upplägg och genomförande

Under läsåret 2017/18 anmälades totalt 82 deltagare i Läslyftet som skolbibliotekarier, varav 24 också som lärare i svenska eller svenska som andraspråk. Dessa deltagare fanns på samtliga stadier på grundskolan samt på gymnasiet. I denna intervjustudie har vi gjort ett urval av 15 skolbibliotekarier inom gruppen som anmälades som skolbibliotekarier. Intentionerna var att urvalet skulle vara slumpmässigt utifrån Skolverkets lista på kursdeltagare. Vi har dock gjort mindre justeringar i urvalet för att få en spridning beträffande skolform, årskurser, huvudman, landsdel och kommuntyp (Tabell 1). Eftersom urvalet därmed blev styrt mot vissa kriterier så kan det betecknas som ett strategiskt urval. Det har lett fram till att följande 15 skolbibliotekarier intervjuats:

Tabell 1. Intervjuade skolbibliotekarier

	Skolform	Årskurs	Huvudman	Geografiskt läge	Kommungrupp ²
1	Grundskola	F-6	Enskild	Södra Sverige	Småort i mindre stad
2	Grundskola	F-9	Kommunal	Södra Sverige	Pendlingskommun nära mindre stad
3	Grundskola	F-9	Enskild	Södra Sverige	Storstad
4	Grundskola	F-9	Kommunal	Norra Sverige	Tätort i större stad
5	Grundskola	F-9	Kommunal	Mellansverige	Pendlingskommun nära större stad
6	Grundskola	F-6	Kommunal	Mellansverige	Större stad
7	Grundskola	4-6	Enskild	Mellansverige	Större stad
8	Grundskola	7-9	Kommunal	Södra Sverige	Pendlingskommun nära storstad
9	Grundskola	F-6	Kommunal	Mellansverige	Pendlingskommun nära storstad
10	Grundskola	7-9	Kommunal	Norra Sverige	Landsbygdskommun
11	Grundskola	7-9	Kommunal	Södra Sverige	Pendlingskommun nära storstad
12	Gymnasieskola		Kommunal	Norra Sverige	Mindre stad
13	Gymnasieskola		Kommunal	Södra Sverige	Mindre stad
14	Gymnasieskola		Kommunal	Mellansverige	Större stad
15	Gymnasieskola		Kommunal	Södra Sverige	Mindre stad

Skolbibliotekarierna intervjuades via telefon med utgångspunkt i ovan nämnda frågor om vilka förutsättningar och utmaningar som funnits för skolbibliotekarier i Läslyftet, vilket värde Läslyftet haft för dem samt vilka resultat de anser att satsningen lett till. I intervjuerna med skolbibliotekarierna tillfrågades de om namn på lärare och rektorer som varit aktiva i genomförandet av Läslyftet. Dessa kontaktades via e-post med frågan om de ville delta i en telefonintervju om Läslyftet. Sammanlagt intervjuades tolv lärare och rektorer. Lärarna intervjuades om värdet av Läslyftet och effekter av samverkan. Frågorna som ställdes till rektorerna handlade om deras uppfattningar om förutsättningarna för Läslyftet, om genomförandet av Läslyftet, samt vad Läslyftet bidragit med. Totalt genomfördes 27 telefonintervjuer, enligt den fördelning som visas i tabell 2 nedan. Samtliga intervjuer var semistrukturerade enligt förutbestämda intervjuguider (se bilaga 1, 2 och 3) och spelades in. Intervjuernas längd varierade från 30 minuter upp till en timme. Samtliga intervjuer genomfördes under september - november 2018, det vill säga en bit in på terminen efter att Läslyftsdeltagandet hade avslutats. Det visade sig att det fanns en stor spridning i valet av moduler bland de undersökta läslyftsgrupperna. De vanligaste modulerna var *Samtal om text*, *Stimulera läsintrasse* och *Lässtrategier för ämnestexter*.

² Enligt Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning 2017.

Tabell 2. Antal intervjuer

	Antal
Skolbibliotekarier	15
Lärare	6
Rektorer	6

I vår ambition att utföra en tillförlitlig och trovärdig intervjustudie har vi gjort noggranna och medvetna val genom hela forskningsprocessen: med urvalet av relevanta intervjupersoner, inklusive olika yrkesgruppers perspektiv (skolbibliotekariers, lärares och rektorers); med designen av fokuserade undersökningsinstrument till genomförandet av intervjuerna (strukturerade intervjuguider); och genom att vi två forskare som har arbetat med intervjustudien har jämfört och diskuterat våra tolkningar av intervjupersonernas utsagor.

Intervjuerna skrevs ut och analyserades innehållsligt utifrån de frågor som utvärderingen ställer. I analysen har intervjusvaren från skolbibliotekarier, lärare och rektorer granskats var och en för sig först, innan de sammanställts i denna rapport. Intervjuerna med skolbibliotekarierna utgör rapportens huvudsakliga underlag. Lärarnas erfarenheter redovisas i ett separat avsnitt eftersom en av utvärderingsfrågorna gäller deras erfarenheter av samarbetet med skolbibliotekarierna. Vi använder resultaten av intervjuerna med rektorerna för att stödja eller fördjupa svaren på de frågor som finns i utvärderingens uppdrag. Resultaten av intervjuerna med alla tre yrkesgrupper visar att rektorerna har en viktig roll i sammanhanget men att den är tillbakadragen i själva genomförandet av kompetensutvecklingen.

Dispositionen av resultatredovisningen följer utvärderingsuppdragets frågor om vilka förutsättningar och utmaningar som funnits för skolbibliotekariernas deltagande i Läslyftet, vilket värde satsningen haft, i vilken utsträckning de förväntade effekterna verkar ha uppnåtts, och vad som kan förklara resultatet. Rapporten avslutas med slutsatser och diskussion.

Förutsättningar för skolbibliotekariernas deltagande i Läslyftet

De deltagande skolbibliotekarierna och deras villkor

Tio av femton intervjuade skolbibliotekarier är utbildade bibliotekarier. Av de övriga fem är tre utbildade lärare och två har läst litteraturvetenskap och mediautbildning och är anställda som lärare eller som biblioteksassistent. Den tid de haft för uppgiften som skolbibliotekarie varierar mellan en månad och över 30 år. Skolornas storlek varierar mellan 25 och 1500 elever. Även resurserna för skolbiblioteken varierade. På ett par skolor finns två heltidsanställda skolbibliotekarier medan det på en skola endast finns 2 timmar per vecka för den biblioteksansvariga att vika till arbetsuppgiften. Det finns alltså en stor spännvidd vad gäller arbetsvillkor bland de intervjuade. Tre av de intervjuade anger att de tidigare har deltagit i fortbildningar inriktade på språk- läs- och skrivutveckling, men ingen av dessa har varit lika omfattande som Läslyftet.

Alla intervjuade skolbibliotekarier utom två säger att de hade en positiv förhandsinställning till Läslyftet och de såg det som ett tillfälle att få tid att samarbeta med lärare. De intervjuade skolbibliotekarier som arbetar på mindre skolor såg sig redan som

en del av den pedagogiska verksamheten och ansåg att det var naturligt att de skulle delta i kompetensutvecklingen. Den skolbibliotekarie som var minst positiv tänkte att Läslyftet är "ytterligare något de hittat på". Hon har halva tjänsten som lärare och det kan vara ur det perspektivet hon menar att det genom åren kommit många "olika pålagor".

Alla intervjuade skolbibliotekarier har deltagit i Läslyftet med liknande villkor som lärarna. På de flesta av de skolor där skolbibliotekarierna i urvalet arbetar har man följt Skolverkets modell för upplägg av kompetensutvecklingen. Tid som avsattes var cirka 1,5 - 2 timmar varje eller varannan vecka. Läslyftsgruppens träffar har schemalagts på lärarnas planeringstid, arbetslagstid eller konferenstid, och skolbibliotekarierna fick anpassa sina scheman efter detta vilket ibland var svårt. På en av de undersökta skolorna arbetade exempelvis många lärare deltid, vilket gjorde att de tider som valdes för träffarna inte riktigt passade skolbibliotekariens schema, och följaktligen missade skolbibliotekarien många av träffarna. Utöver tiden för träffarna tog skolbibliotekarierna på olika sätt sig tid för att läsa och för att genomföra undervisningsaktiviteterna under moment C (om de gjorde moment C). I vissa fall har skolbibliotekarierna fått kompensationstid för tiden, i vissa fall inte. Olika lösningar har gjorts för driften av biblioteket under träffarna, till exempel har biblioteken stängts eller lämnats obemannade.

[Erfarenheter av kompetensutvecklingsmodellen](#)

Angående kompetensutvecklingsmodellen anger flertalet av de intervjuade skolbibliotekarierna att de upplevde det höga tempot och tidsbrist som ett problem under genomförandet av Läslyftet. Modellens fyra moment kräver mycket tid för att genomföras enligt intentionerna, och ibland krockade Läslyftet med andra saker som behövde lösas på mötestiden. I perioder var det hanterligt men en skolbibliotekarie berättar att "de flesta var stressade" och därför kom bara 4 av 12 deltagare till träffarna på vårterminen när de arbetade med den andra modulen. Tre av de femton intervjuade skolbibliotekarierna var enbart med i Läslyftet under höstterminen. Att de inte fortsatte under våren beror på olika saker: att det blev för svårt att hålla biblioteket stängt, eller att deltagandet i Läslyftet eller innehållet i modulerna inte kändes relevant för skolbibliotekarien.

Enligt de intervjuade deltagarna bestod läslyftsgrupperna av 5-12 personer. På vissa skolor var många lärare med i Läslyftet och då skapades flera grupper, och skolbibliotekarien ingick då oftast i en av grupperna, förutom på en skola där skolbibliotekarien deltog i tre läslyftsgrupper eftersom hennes närvaro ansågs viktig i alla. Sammansättningen på grupperna varierade mellan skolorna. På vissa skolor var grupperna mer homogena ämnesgrupper, till exempel lärare i svenska och språk, och kanske någon speciallärare, medan de på andra skolor, i synnerhet på F-6-skolorna, var ämnesövergripande. Även specialpedagoger, förskoleklasslärare och fritidspedagoger har funnits med i grupperna som de intervjuade skolbibliotekarierna deltog i. Det finns en tendens i vårt intervjumaterial att deltagarna är mer nöjda i de homogena grupperna.

På tre skolor deltog två skolbibliotekarier i samma läslyftsgrupp, vilket upplevdes som väldigt positivt av de intervjuade skolbibliotekarierna. Det blev en styrka att kunna diskutera och göra uppgifter tillsammans utifrån det egna perspektivet och villkoren. De kunde vinkla uppgifter och diskutera och planera utifrån gemensamma referensramar.

Det upplevs också lättare att driva långsiktigt arbete med en bibliotekariekollega. På en skola i glesbygden var det sju mil till kollegans skola men hon följde träffarna via Skype.

Planeringen av Läslyftet har enligt de flesta intervjuade skolbibliotekarier gjorts av handledarna, med viss inblandning av skolledare. Skolbibliotekarierna har oftast inte varit direkt delaktiga i planeringen av kompetensutvecklingen. Men de känner sig i allmänhet delaktiga i genomförandet och de flesta har också medverkat i en utvärdering i efterhand. Utvärderingar har i de flesta fall genomförts i gruppen tillsammans med handledaren. Rektorernas roll varierar när det gäller utvärdering. I några fall har de varit drivande, i andra har de deltagit i en utvärderingsträff med gruppen och i några har informationen förts vidare från handledare till skolledare. I intervjuerna med alla tre yrkesgrupper framstår det som att rektorerna oftast haft en distanserad roll men ansvarar för att skapa ett tidsutrymme i tjänsterna, planeringen över läsåret samt utvärdering. Ett par av de intervjuade rektorerna ser också Läslyftet som en del i skolans eller kommunens vidare satsning på elevernas språkutveckling. En rektor säger: "Biblioteket är högprioriterat, både av kommunen och av skolan. Skolan har fått en utmärkelse för biblioteket. Vi är stolta. Det finns en enighet i kommunen om att biblioteket är en slags knutpunkt i verksamheten". Läslyftet är också en del av en längre satsning på språkutveckling på skolan.

Fortbildningens värde för de intervjuade skolbibliotekarierna

Ett utvecklat kollegialt lärande

Alla intervjuade skolbibliotekarier anser att satsningen på Läslyftet för skolbibliotekarier har bidragit till utveckling av ett kollegialt lärande, om än i varierande grad. Läslyftet har inneburit att de har fått tid att träffa och samtala med lärare om undervisningsfrågor. Det skolbibliotekarierna främst nämner är att de har fått möjlighet att lära känna varandra bättre mellan yrkesgrupperna och fått insyn i varandras verksamheter. Därmed har både möjligheterna till nya eller fördjupade samarbeten med lärare ökat och skolbibliotekariernas position stärkts. Exempelvis har lärare i andra ämnen än svenska fått upp ögonen för skolbibliotekarierna som resurs i sina ämnen på några av skolorna. Skolbibliotekarierna ser i de flesta fall positivt på den framtida utvecklingen: "Jag tycker att det finns en medvetenhet om läsningens betydelse och framförallt finns ett bra samarbete trots brist på tid från alla håll", säger en skolbibliotekarie som är jättenöjd med kompetensutvecklingen och vad den har gett i form av nya praktiska samarbeten. Det verkar som att deltagandet i Läslyftet har stärkt skolbibliotekariernas position och att de i högre grad kommit att räknas som pedagogisk personal, vilket medfört bättre självförtroende och förutsättningar för fortsatt samarbete.

Utvecklingen av samarbete och kollegialt lärande underlättas eller försvåras av skolkulturen. Det är ett begrepp som vi här definierar som gemensamma grundläggande uppfattningar, värderingar och rutiner. Dessa kan vara för givet tagna eller explicit uttryckta. Kulturen kan vara synlig i, bland annat, arkitektur, marknadsföring och traditioner (Schein 1985). Men de uttryck som är mest relevanta i denna studie är samarbetskulturen och intervjuerna ger många glimtar av den. Bättre kontakt mellan lärare och skolbibliotekarier innebär dock i sig inte automatiskt förbättrad samarbetskultur efter Läslyftet. En skolbibliotekarie anger att inga nya samarbeten skapats som följd av Läslyftet även om kontakten blivit bättre: "Jag har ju pratat med fler lärare än jag pratat med innan. Man känner igen varandra och det är en viktig grej. Men det hade ju kunnat hända på andra sätt också."

Kompetensutvecklingens utmaningar

Det råder stor enighet bland de intervjuade skolbibliotekarierna om att fortbildningen huvudsakligen var riktad till lärare och utgick ifrån deras villkor och perspektiv och att detta innebar vissa begränsningar. De flesta anser att skolbibliotekarierna var osynliga i modulernas texter och att det därför var svårt för dem att vara delaktiga i uppgifterna fullt ut, eftersom de byggde på att man har en klass som man regelbundet undervisar i. Ett par av skolbibliotekarierna lyckades göra egna anpassningar av uppgifterna som de var nöjda med, till exempel genom att samarbeta med lärare och vara med på deras lektioner under moment C, men för många av skolbibliotekarierna blev kompetensutvecklingen i praktiken reducerad. En skolbibliotekarie berättar: "Eftersom materialet riktar sig till lärarna så blev det i mitt fall så att jag gick i partnerskap med en av svensklärarna och var med på hennes lektioner. I vissa moment kunde jag göra uppgiften själv, till exempel när det var mer som handlade om läsning, lässtrategier och källkritik. Där fick jag ta större utrymme. I andra moment var jag mest åskådare."

Även om de flesta skolbibliotekarier uppger att de ändå uppskattade de pedagogiska diskussionerna under läsluftsträffarna påpekas några brister: "Samverkan fungerade blandat. Det som var mest givande var diskussionerna i grupp men där har jag som bibliotekarie kanske inte så mycket att bidra med eftersom det mest handlade om svensklärares erfarenheter och perspektiv. Vissa moment där var vi bibliotekarier helt off". En av de intervjuade säger att "det pratas vitt och brett om vikten av skolbibliotek, det är mycket på tapeten. Men Läsluften är riktad till lärare. Jag saknar en diskussion om samverkan mellan professionerna".

I vissa fall fick skolbibliotekarierna nöja sig med att enbart läsa om och diskutera vissa undervisningsaktiviteter eftersom de inte kunde genomföra dem själva, det vill säga enbart vara med på moment A, B och D. En skolbibliotekarie säger att "det fanns inga uppgifter som passade mig i moment C". En annan säger att "jag fick hänga på när jag kunde". En tredje säger att "jag har ingen självklar plats i klassrummet, det är ett hinder att kliva över". Hon säger att hon har fått nöja sig med att lyssna på lärarna och att hon inte haft så mycket att bidra med i diskussionen, men att det varit givande ändå. I ett fall drog sig skolbibliotekarien ur Läsluften efter halva tiden eftersom hon upplevde att upplägget inte alls var anpassat efter hennes yrkesroll: "Det var ju en ren lärarprodukt så jag hade svårt att se vad jag skulle göra där yrkesmässigt". Hon ansåg inte heller att hon hade möjlighet att bli mer delaktig, till exempel genom att försöka samarbeta med lärare för att genomföra del C: "Jag vågade inte tvinga in mig på någon av deras lektioner". För de skolbibliotekarier som är lärare med biblioteksansvar var detta fokus på lärarrollen inget problem eftersom de regelbundet undervisade i klasser eller kunde använda sig av tidigare lärarerfarenheter.

Trots denna upplevda brist i fortbildningsmodellen uppskattade de flesta av de intervjuade skolbibliotekarierna upplägget. Det fanns en lämplig styrning inbyggd i Läsluftsmodellen och den gav utrymme för att prova nytt, få nya idéer och inspiration. Framför allt uppskattade skolbibliotekarierna att det fanns tid och tillfällen för pedagogiska samtal. En skolbibliotekarie säger: "Fördelen var att man träffade lärare i en annan miljö än vanligt och att man läste samma material och kan utbyta erfarenheter. Det görs sällan annars. Jag är sällan med i pedagogiska diskussioner eftersom jag inte hinner."

En annan anser att framförallt diskussionerna under moment D, då läslyftsdeltagarna utvärderar undervisningsaktiviteten tillsammans, var lärorika: "I Läslyftet var det roligt att få redovisa för varandra. Den biten brukar jag annars bomma som skolbibliotekarie. Jag kanske gör en insats och undervisar en klass om något, men sedan vet jag inte hur det gick med det eftersom man inte är med på de uppföljande sakerna med eleverna".

Skolbibliotekariens position har betydelse

De intervjuade skolbibliotekariernas position och arbetsuppgifter varierar mellan de olika skolorna. På vissa skolor är de, redan innan deltagandet i Läslyftet, en del av den pedagogiska verksamheten. Till exempel ingår de i arbetslag eller deltar på ämnesträffar, undervisar i vissa ämnen själva, är inlagda i undervisningsplaner eller arbetar tillsammans med lärare i vissa moment. Utöver bokpresentationer och andra lässtimulerande uppgifter framstår informationssökning och källkritik som traditionella moment som skolbibliotekarierna är inblandade i. På vissa skolor sker detta enligt fasta biblioteksplaner och rutiner, och på andra skolor är det upp till lärarna att själva boka in lektionsspass med skolbibliotekarien när det passar. Enligt de intervjuade är det främst svensk-, språk- och SO-lärare som samarbetar på det sättet. På gymnasieskolorna verkar skolbibliotekarierna ses som en naturlig och självklar resurs som används i elevernas gymnasiearbeten. Här sker därför deras största undervisningsinsats. Ett par av de intervjuade skolbibliotekarierna på grundskolor har lång erfarenhet av att samarbeta med lärare i olika läsförmedlande projekt. Här finns en utvecklad samarbetsrutin med lärarna om skönlitteratur sedan långt tillbaka där skolbibliotekariernas kompetens uppmärksammas och nyttjas, vilket också tydliggör deras position på grundskolorna.

På andra skolor verkar skolbibliotekarien ha en mer underordnad position i relation till undervisningen, vilket innebär att de ses som resurspersoner som beställer böcker, förmedlar kurslitteratur och främst ger service till enskilda elever som besöker biblioteket. Flera skolbibliotekarier känner av att de är ensamma i sin yrkesroll. Situationen varierar mellan olika skolor respektive huvudmän men de flesta behöver anstränga sig för att vara synliga och för att involveras i planeringar. Det gäller även en skolbibliotekarie som tycker att hon har en stark position "som medpedagog" i en kommun där Läslyftet ingår i en kommunövergripande strategi. Hon säger att "man måste fightas för sin existens och man måste marknadsföra sig, försöka få in en fot här och var".

Positionen hänger ihop med erfarenhet på ett påtagligt sätt. Exempelvis säger en nyanställd skolbibliotekarie som intervjuas att hon inte är riktigt nöjd med sin insats i Läslyftet. Hon säger att "jag försökte så gott det gick" men hon tycker att hon hade för lite engagemang och att hon "vågade inte helt". Kompetensutvecklingen verkar dock ha gett en kick som fått henne att våga mer: "Jag är mer trygg i min yrkesroll, den blir mer självklar. Jag inkluderas och räknas som pedagogisk personal på skolan". En annan berättar: "Jag kände mig välkommen men ibland funderade jag på om mina åsikter vägde lika tungt som de andras. Jag har inte samma kunskaper och erfarenheter som dem". En annan skolbibliotekarie, som varken var behörig lärare eller bibliotekarieutbildad, upplevde detta som ett underläge, ett "mindervärdeskomplex", och att hennes möjligheter att initiera samarbeten därför var begränsade. En av de intervjuade skolbibliotekarierna upplevde också att lärarna inte är särskilt inriktade på samarbete

med biblioteket alls. På de skolor som präglas av en mindre utvecklad samarbetskultur verkar samarbetet enbart ske med de individer som är intresserade av det.

I vissa fall hänger lärares intresse för samverkan med skolbibliotekarier ihop med huruvida de tidigare haft någon skolbibliotekarie att samarbeta med eller inte. Två av skolbibliotekarierna som intervjuas har nyligen blivit anställda för att utveckla skolbiblioteksverksamheten på sin skolor som båda har enskilda huvudmän. På den ena skolan, som är en grundskola med många elever med annat modersmål än svenska, berättar skolbibliotekarien att det finns ett stort behov av hennes kompetens och en god vilja hos lärarna att utveckla samarbetet: "Personalen ser barnens behov och vikten av att kompensera för det som fattas hemma". Hon upplever sin position som stark. På den andra skolan fanns ett skolbibliotek sedan tidigare men skötseln var eftersatt. Här har skolbibliotekariens samverkan med lärarna främst handlat om hur man kan bygga upp ett modernt bokbestånd och skapa en inspirerande biblioteksmiljö. I båda fallen är undervisningssamarbeten med lärarna ännu på idéstadiet, men Läslyftet gav en skjuts på vägen och inspiration till en skolkultur i förändring.

Skolbibliotekariernas erfarenheter av handledningen och modulernas användbarhet

De flesta skolbibliotekarier är nöjda med handledarnas insatser under Läslyftet och anser att handledarrollen var viktig för att styra upp arbetet med Läslyftet och underlätta för deltagarna. Handledarna har gått handledarutbildning och har planerat och drivit kompetensutvecklingen på ett sätt som de intervjuade har uppskattat. Handledarna var pålästa, hade framförhållning och såg till att alla fick komma till tals. De skapade i allmänhet ett positivt klimat i gruppen så att alla kände att de kunde säga sin mening. Detta har hjälpt skolbibliotekarierna att känna sig trygga i läslyftsgrupperna. För de relativt nyanställda skolbibliotekarierna har handledarna varit viktiga på så vis att de också bäddat för samarbeten mellan skolbibliotekarien och lärarna angående undervisningsaktiviteterna som skulle genomföras i moment C.

Att handledningen fungerat bra torde också ha underlättats av att modellen är väl genomtänkt och grundad i design, material och frågeställningar: "Det blev en högre nivå än en pratklubb" säger en av skolbibliotekarierna. I läslyftsgrupperna har träffarna genomförts på lite olika sätt. Det förekommer till exempel upplägg där deltagarna ansvarar för var sin träff. En av de intervjuade säger att handledaren inte var med så mycket på träffarna men att det inte spelade någon roll. De jobbade själva utifrån instruktionerna i modulen. En skolbibliotekarie anser att handledaren hade en mer administrativ roll i gruppen än en handledarroll, och ifrågasätter varför enbart lärare får vara handledare i Läslyftet när det finns andra yrkesgrupper, exempelvis skolbibliotekarier, som också skulle kunna vara lämpliga.

I stort sett alla som intervjuas i utvärderingen ser positivt på materialet i Läslyftet, även om de samtidigt saknar skolbibliotekariernas, sitt eget, perspektiv där. Angående vilka insikter och kunskaper som modulerna har gett skolbibliotekarierna anger ungefär hälften av de intervjuade att de inte fått några nya insikter om skolbibliotekens roll för elevernas språk-, läs- och skrivutveckling, eftersom de redan hade dessa insikter innan Läslyftet. Modulerna gav däremot till viss del ny kunskap i form av en teoretisk förståelse av läsning, och många anger att de också fått större insikt i lärarnas arbete tack vare modulernas innehåll och de diskussioner de haft med lärarna under Läslyftet. Ett par

skolbibliotekarier uttrycker sig tveksamt till att modulerna gett dem något nytt överhuvudtaget. En gymnasiebibliotekarie säger exempelvis att texterna gav henne en påminnelse om vad som kan vara språkligt svårt för vissa personer men att det kanske främst varit givande på det personliga planet: "Det var intressant men inte supergivande för jobbet".

Modulerna fungerar i vissa fall som en idébank året efter Läslyftet. Cirka en tredjedel av de intervjuade skolbibliotekarierna berättar att de har gått tillbaka till materialet för att hitta och påminnas om olika uppslag. En av de intervjuade säger att "jag går tillbaka till vissa grejer, vissa favoriter". Hon säger att hon önskade att det skulle finnas mer om bibliotek i texterna. Samtidigt tycker hon att materialet varit givande och att det fungerar "som ett smörgåsbord" där även skolbibliotekarier kan plocka. En annan säger: "Jag har laddat ned allt material. Det är ett bra fortbildningsmaterial och jag fortsätter att läsa då och då. Det ger nya tankar och nytt innehåll". Ytterligare en skolbibliotekarie säger att hon ofta "går tillbaka till materialet, både lektionsstrukturer och vissa övningar ... de utgör en bank med lektionsuppslag". Det är framförallt avsnitt som handlar om läsning, lässtrategier, textsamtal och källkritik som anses användbara för skolbibliotekarierna i deras egen verksamhet. Några av de praktiska undervisningsaktiviteter som nämns som användbara ur modulerna är Venn-diagram³ och bildpromenader⁴. En skolbibliotekarie anser att en modul om skrivande också var givande på grund av hans eget brinnande intresse för det. En skolbibliotekarie anger att han enbart återvänt till modulerna en gång i samband med att en lärare önskade köpa in litteratur som nämndes i en av texterna.

I intervjuerna framförs en del synpunkter om att modulinnehållet bör revideras i relation till varandra så att texternas innehåll inte överlappar, samt att det också behövs mer innehåll och uppgifter om hur man undervisar flerspråkiga elever och nyanlända. En skolbibliotekarie tycker att filmerna i modulerna var alltför orealistiska. Han säger: "En del av inslagen, en del av filmerna, kändes tillrättalagd och i en klassrumssituation ser det inte alltid ut så." Det som också saknades i materialet var exempel på undervisning i lite friare miljöer, utanför klassrummet, anser han, och menar exempelvis att det är svårare att undervisa i en skolbiblioteksmiljö än i klassrumsmiljö. Han hade därför gärna sett exempel på det i modulerna.

I vilken utsträckning har de förväntade effekterna av Läslyftet uppnåtts för dem?

Det råder enighet bland de intervjuade om att satsningen på Läslyftet för skolbibliotekarier har varit värdefull och resulterat i förbättringar i verksamheten. Satsningens båda övergripande mål har delvis uppfyllts: att utveckla samarbetet mellan skolbibliotekarier och lärare för att förbättra elevernas språk-, läs-, och skrivutveckling samt att utveckla fortbildningskulturen, det kollegiala lärandet. Det är framförallt Läslyftets bidrag till kollegialt lärande och skolbibliotekariernas samarbete med lärarna som uppmärksammas.

³ Venn-diagram är illustrationer i form av överlappande cirklar som kan användas för att t.ex. jämföra texter ur olika genrer.

⁴ Bildpromenader är en metod att samtala om bilder, illustrationer och texter, som syftar till en medveten språkutveckling utifrån de lärandes utvecklingszon. Bildpromenaden utvecklar bl.a. ordförrådet, kritiskt tänkande samt tydliggör undervisningens fokus.

Effekter på kollegialt lärande och samverkan med lärare

De intervjuade skolbibliotekarierna kan i högre grad uttala sig om utvecklingen av kollegialt lärande än om effekterna på undervisningen. De flesta av de intervjuade anser att satsningen på Läslyftet för skolbibliotekarier har bidragit till utvecklingen av det pedagogiska samtalet. Det finns dock varierande uppfattningar mellan dem beträffande hur mycket som var nytt för dem och i vad mån de kan hålla igång det kollegiala lärandet efter Läslyftet. Generellt tycks det vara mycket uppskattat att de genom Läslyftet fick ordentligt med tid och tillfälle att träffa och samtala med lärare om verksamheten och hur samarbetet kan utvecklas. Det gav möjligheter för en löpande pedagogisk diskussion. En bibliotekarie säger att "det var speciellt värdefullt att få tid. Att ta del av samma material var också bra. Det blev djuplodande diskussioner och en annan nivå. Alla får samma bas". En annan anser att de redan hade bra samarbete sedan förut men att hon nu involveras mer i samplanering med lärarna, vilket är "ovärderligt". En tredje säger att det blivit mer samarbete med lärarna, vilket fått positiva effekter: "Jag är mer trygg i min yrkesroll, den blir mer självklar. Jag inkluderas och räknas som pedagogisk personal på skolan". Innehållet i båda professionerna blev tydligare för många deltagare och de anser att tröskeln för samarbete blev lägre.

Träffarna i Läslyftet har bidragit till att de intervjuade skolbibliotekarierna och lärarna fått tillfälle att närma sig varandra, och som tidigare nämnts har därmed möjligheterna till samarbete och skolbibliotekariernas positioner stärkts på skolorna. Hur läslyftsgrupperna sattes samman har betydelse för de effekter som uppstod. I de flesta fall sker det ökade samarbetet främst inom de läslyftsgrupper där skolbibliotekarierna ingick, och det sprids inte självklart utanför grupperna. På en grundskola där skolbibliotekarien deltog i skolans alla läslyftsgrupper vittnar rektorn om en mer direkt kommunikation än tidigare. Under läslyftet kunde lärarna och skolbibliotekarien skapa ett gemensamt sammanhang där de talade samma språk och hade samma synsätt, vilket gynnade samarbetet. Eftersom det var en liten skola gick det också att lösa praktiskt. På en gymnasieskola har Läslyftet bidragit till att överbrygga de gränser som går mellan skolans tre byggnader. "Alla tre hus gör något gemensamt, så Läslyftet främjar kontakt". I båda fallen har rektorerna medvetet och uttalat planerat för att utveckla och förändra skolkulturerna.

Rektorernas engagemang och styrning har stor betydelse, anser de skolbibliotekarier som intervjuades. Det är viktigt hur rektor prioriterar, och "rektor måste vara tydlig och efterfråga" samarbetet mellan lärarna och skolbibliotekarien, säger en skolbibliotekarie. Intresset av att samarbeta med skolbiblioteket kan variera mellan olika ämnen eftersom det inte alltid funnits de traditionerna, särskilt inte i de högre årskurserna. En skolbibliotekarie säger att "det var skillnad mellan lärare med olika ämnestillhörighet. Svensklärarna tog till sig mycket och ville testa nya grejer, till exempel olika sätt att jobba med texter. Nyfikenhet ger ringar på vattnet. Vissa andra ämnen förstod inte grejen". I de yngre årskurserna undervisar de flesta klasslärarna i svenska, och här verkar samarbeten med skolbibliotekarien vara mer eller mindre rutin.

Även om samarbete med lärare i andra ämnen än svenska inte fortsätter efter Läslyftet menar en skolbibliotekarie att det var viktigt att de fick den möjligheten under kompetensutvecklingen: "Man får bättre möjligheter till samverkan när man har träffats

och varit med under en utbildningsfas tillsammans. Man blir liksom mer accepterad bland lärarna. De ser en mer som en bra samarbetspartner.”

Att ha en skolbibliotekskollega på skolan som dessutom deltar i Läslyftet verkar ge speciellt stort utbyte. En av de få i vårt urval som är i den situationen är entusiastisk och tror att Läslyftet lett till mer samarbete. ”Vi får också mer respons från lärarna”. Hon har inspirerats av Läslyftet, vill ut mer i klasser och säger att ”vi har högt flygande planer”.

Några av de intervjuade anser att det är svårt att se skillnaden före och efter Läslyftet. Även om de är positiva till deltagandet och säger att det varit givande så menar de att de hade en bra verksamhet innan Läslyftet. En skolbibliotekarie säger att ”jag var redan insyltad så det har inte direkt blivit mer samverkan”. En annan säger att ”det var visserligen ganska bra samarbete sedan förut men det kan utvecklas”. Ytterligare en säger: ”Jag vet sedan förut min roll som medpedagog och att bidra till elevers måluppfyllelse”.

Nya insikter och kunskaper från Läslyftet

Cirka hälften av de intervjuade skolbibliotekarierna anser att de genom Läslyftet fått nya insikter om skolbibliotekets roll för elevers lärande och läsintresse medan den andra halvan säger att de redan hade den insikten sedan förut. Det finns två huvudteman bland de jakande svaren på den frågan: att skolbibliotekarierna har blivit mer språkligt medvetna och att de fått mer inblick i andras arbete och därmed hur man bättre kan samarbeta. ”Jag fick inblick i andras sätt att jobba”, säger en av dem. En annan säger att lärarna ”har fått utveckla sin syn på vad jag kan bidra med” och att det handlar om sådant som multimodala arbetssätt, hur man får alla delaktiga, och vikten av att anpassa sitt språk. Ytterligare ett par skolbibliotekarier lyfter fram att de fått bekräftelse på det de gör, och en fortsätter: ”inriktningen att bli en del av den pedagogiska verksamheten har utvecklats”. Några är också tydliga med att de redan innan Läslyftet var kunniga i dessa frågor, men att Läslyftet bidrog till att påminna om och till viss del också utmana för givet tagna uppfattningar om vad skolbibliotekens roll i elevers språk-, läs- och skrivutveckling ska vara. Det framförs också åsikter om att Läslyftet gav deltagarna en ny teoretisk förståelse och medvetenhet, men att detta tyvärr inte förändrat något i praktiken.

I vissa fall tycks en effekt av Läslyftet vara att deltagarna har fått insikter om att deras skolbibliotek behöver moderniseras. Det är dock en resursfråga för många skolor. Förutsättningarna är väldigt olika, till exempel mellan de skolor som har integrerade folkbibliotek och de som har egna skolbibliotek. De intervjuade skolbibliotekarierna som arbetar på de mindre skolenheterna har dock hittat argument för moderniseringar och förbättringar av skolbiblioteken via Läslyftet och även fått stöd för det hos lärarkollegorna.

Effekter på elevernas lärande och läsintresse

När det gäller i vad mån Läslyftet bidragit till elevernas språk-, läs-, och skrivutveckling så har flera av de intervjuade svårt att uttala sig om tydliga effekter. Det handlar snarare om indirekta och långsiktiga effekter, sådant som kommer eleverna tillgodo för att personalen samarbetar bättre, har fått stärkt kompetens och är mer inspirerade. Några av de intervjuade säger att medvetenheten om elevers språk-, läs- och skrivutveckling har ökat, vilket talar för positiva effekter på sikt. Ett relativt typiskt svar på frågan om Läslyftet kommit eleverna tillgodo är att ”det vill jag tro” och den skolbibliotekarie som gav det svaret tycker att hon själv blivit bättre på att involvera elever. En annan skolbibliotekarie nämner att det biblioteksråd för eleverna som inrättades på skolan

inspirerat av Läslyftet har lett till gynnsamt elevinflytande. Tack vare biblioteksrådet skapades ett skyltställ där elever får tipsa varandra om böcker, och det har varit väldigt uppskattat.

Elevers läslust kan ha ökat som en följd av Läslyftet, men de skolbibliotekarier som uttrycker det gör det med viss reservation eftersom de inte vet om det beror på Läslyftet. Tre av de intervjuade berättar dock att de inte kan se någon ökning av lånestatistiken efter Läslyftet, så mätbara effekter såsom att elever lånar fler böcker har inte noterats.

Under själva genomförandet av Läslyftet kan däremot några av skolbibliotekarierna vittna om elevers reaktioner och att dessa både kunde vara positiva och negativa. En skolbibliotekarie berättar exempelvis: "Eleverna visste att det pågick och gillade att vara del i ett projekt. Det som var problematiskt var att man var tvungen att bryta ordinarie lektion för att få in det här istället. Det blev lite irritation över det. Eleverna hade mycket att göra och nu blev det avbrott. Den klass jag var mycket i var en ambitiös klass och de undrade ofta om de bedömdes på Läslyftet." Skolbibliotekarien tycker sig däremot inte kunna se några effekter på elevernas utveckling i efterhand. Den direkta kopplingen mellan Läslyftet och elevernas utveckling tonas ned av flera bibliotekarier. En av dem säger "nej, det är som det brukar". En annan säger att "det har varit mycket interaktion sedan tidigare. Det fyller arbetstimarna".

Läslyftets effekter på undervisningen

Även om många av de intervjuade skolbibliotekarierna är försiktiga med att uttrycka tydliga samband mellan Läslyftet och elevers språkutveckling så är de samtidigt tydliga med att fortbildningen gett en rikare "verktygslåda". Detta har nämnts ovan i avsnittet om modulerna. Ett exempel är den skolbibliotekarie som berättar att hon fått fler redskap för att individualisera och inkludera: "Ja, det har gett mig verktyg för att närma mig alla, det har hjälpt mig väldigt mycket även för att anpassa till alla individer". Men några lyfter också fram den egna förstärkta kompetensen. En skolbibliotekarie säger att hon i klassrumssituationer tänker efter mer hur hon ska kommunicera. Hon skapar också mer diskussion och ger mer återkoppling. En annan tycker att hon blivit mer tydlig och strukturerad och att hon varierar kommunikationen mer. Hennes elevinformation är mer genomtänkt nu. Materialet i Läslyftet har tillfört fler infallsvinklar, och flera av de intervjuade säger, även på denna punkt, att modulerna tillsammans med inblicken i andras arbete har gett dem en rikare repertoar. En skolbibliotekarie berättar att Läslyftet gav honom insikter om seriers betydelse för många unga, vilket gjorde att han fick upp ögonen för mangaböckerna.

Beträffande skolbibliotekariernas uppfattningar om Läslyftets påverkan på lärarnas arbete så är de även på den punkten försiktiga, men de flesta tror att det har utvecklats. Det finns några som uttrycker det tydligare: "Ja, det har absolut utvecklats! Det har blivit mer aktivt, olika typer av text och ökad grad av vetenskaplighet". Hon tror att hon själv har påverkat i egenskap av skolbibliotekarie: "Jag har propsat på samarbete och att biblioteket ska involveras. Jag ser mig nu mer som en medpedagog". En annan tror att lärarna har fått med sig kunskaper som är värdefulla för eleverna: "att språkutveckling inte är något som bara kommer, man måste jobba för det. Hur kommer undervisningen alla till godo?". Hon tror också att fler lärare inkluderar skönlitteratur i undervisningen och, liksom några andra av de som intervjuas, att samarbetet blivit mer ämnesövergripande på skolan.

I en kommun ledde Läslyftet till tre stora konkreta förändringar och samarbetsprojekt mellan skolbibliotekarien på folkbiblioteket och grundskollärarna och förskollärarna som också fortsätter året efter Läslyftet, och kompetensutvecklingen har på så vis gjort stor skillnad. De tre projekten och förändringarna var att de tillsammans arrangerade en världsboksdag, att de instiftade ett biblioteksråd på grundskolan, samt att skolbibliotekarien blev inbjuden till att sitta med i förskolans språkpolicygrupp. Allt var mer eller mindre ett resultat av de idéer som kom via Läslyftets moduler och de kontakter som skapades mellan lärarna och skolbibliotekarien via läslyftsträffarna.

En skolbibliotekarie tror att de lärare som deltagit i Läslyftet försöker få sina elever att använda skolbiblioteket mer. Några vittnar också om att Läslyftet har lett till att vissa undervisningsplaner och biblioteksplaner förbättrats. På en gymnasieskola har informationssökning och källkritik lagts in i den rullande planeringen där också presentation av skolbiblioteket finns med för alla klasser i årskurs 1. Källkritik framstår som en punkt där samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarien är speciellt relevant. I vad mån det beror på Läslyftet eller exempelvis på utvecklingen i världen med "fake news" och den expanderande användningen av sociala medier, eller om det snarare är förändringarna i läroplanen angående digitalisering i skolan som framkallat detta fokus är svårt att klargöra. Men en av bibliotekarierna säger att Läslyftet medfört förbättringar. "Förr var källkritik en torr SO-lektion. Nu finns det som en naturlig del hela tiden i alla ämnen". Skolbibliotekariernas position har indirekt stärkts av detta, eftersom de i regel har den kompetensen.

På en gymnasieskola hade man en tydlig biblioteksplan redan före Läslyftet som går ut på att alla skolans elever gradvis ska introduceras till biblioteket. I det fallet anser man att det snarare är biblioteksplanen än Läslyftet som påverkat att samarbetet mellan lärarna och skolbibliotekarien har stärkts. Några skolbibliotekarier berättar också att nya läsprojekt och fler läsgrupper har initierats på deras skolor, men tror att den utvecklingen skulle ha skett utan Läslyftets påverkan också.

Läslyftets hållbarhet på sikt

Hur arbetet med samverkan mellan skolbibliotekarier och lärare om läs- och skrivundervisning fortsätter efter Läslyftet, och hur hållbart det är på sikt, varierar mellan olika skolor. Några intervjuade skolbibliotekarier tycker att det kollegiala lärandet har utvecklats på ett bestående sätt medan andra förknippar det med de goda villkor Läslyftet medförde. En skolbibliotekarie driver ett nytt läsprojekt. Hon säger att det pågår en löpande dialog: "Vi utvecklar nya vägar hela tiden". På en annan skola fortsätter de med ett projekt om ett mer ämnesövergripande samarbete med biblioteket. Ytterligare en är allmänt positiv och betonar skolbibliotekariens aktiva roll: "Samverkan ska öka och jag ska skylta mer. Och det kollegiala lärandet fortsätter". Skolbibliotekarien i glesbygden har genom Läslyftet fått "en arbetskompis" som hon samarbetar med trots avståndet på sju mil till kollegans arbetsplats. Även samarbetet med folkbibliotekarien, i ytterligare en annan ort, har utvecklats och fortsätter. Kompetensutveckling får inte kosta så de driver detta så gott det är möjligt. På ett par skolor är Läslyftet en del av långsiktiga satsningar på språkutveckling, vilket torde öka möjligheterna att hålla en fortsatt hög ambitionsnivå på området.

En skolbibliotekarie berättar att Läslyftets effekter var märkbara ett par månader efter Läslyftets slut på så vis att samtalen generellt kretsade mycket kring läs- och skrivundervisning. Men så snart lärarna påbörjade en ny kompetensutveckling så ändrade samtalen fokus: "Nu arbetar vi med digitalisering så nu är det det som vi pratar mest om, och så förvinner språkpratet. Det är lite typiskt skolan att det funkar så." På flera av de undersökta skolorna verkar Läslyftet då det slutar ersättas med en kompetensutveckling i digital kompetens, och skolbibliotekarierna är till stor del positiva till den satsningen, eftersom det anses självklart att skolbibliotekarierna ska delta och bidra med sin kompetens. I ett av fallen ska skolbibliotekarien dessutom ansvara för en del av kompetensutvecklingen.

På andra skolor ebbar samarbetet som initierats av Läslyftet ut. Det har varit svårt att fortsätta det kollegiala lärandet på samma nivå efter Läslyftet, beroende på tidsbrist, avsaknad av styrning och arbetsmaterial, samt att andra frågor behöver lösas på arbetslagstid. En säger att nu, efter Läslyftet, "snuddar vi vid frågor; vi djupborrar inte. Det urholkar pedagogiken". På flera skolor kan de inte få samma förutsättningar som när de deltog i Läslyftet: Det är svårt att ha tid, att hitta gemensamma träfftider och det finns inget färdigt, genomarbetat material med genomtänkta diskussionsfrågor att utgå ifrån. En av de intervjuade säger att "tiden saknas fortfarande och allt är upp till var och en". En annan skolbibliotekarie som arbetar på en skola där det förekommer färre samarbeten än på andra skolor säger att "allt hänger på mig och det är svårt att hinna med". Men hon har nu kommit med i svensklärarnas arbetslag och tror att det blir en förbättring.

Intervjustudien visar att flera faktorer spelar roll för det fortsatta kollegiala lärandet: lärares engagemang och tid, skolledningens prioriteringar och stöd och hur prioriteringen och öppenheten för dessa frågor är i skolkulturen. Några av de intervjuade tror att de nya skrivningarna i läroplanen som understryker att skolbiblioteket utgör en del av undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga stödjer en sådan utveckling. En skolbibliotekarie säger att med Läslyftet har biblioteket blivit mer synligt och hon bjuds in till större projekt. En annan poängterar rektors betydelse: "Rektor blickar framåt, anger riktning. Lärarna och andra ser till att det händer. Vår rektor är bibliotekstillvänd". En annan säger att "det behövs tydlighet och struktur".

Alla rektorer som intervjuats är positiva till fortbildningsmodellen med kollegialt lärande. Ett exempel på det är en rektor som är nöjd över att de har fem grupper igång som använder modellen efter Läslyftet, bland annat med inriktning mot digitalisering. Hon säger: "Vi är väldigt nöjda, jättebra! Fortbildningen har inte organiserats så förut".

Lärarnas uppfattningar om samverkan med skolbibliotekarierna

De intervjuade lärarnas uppfattningar om satsningen på skolbibliotekarier i Läslyftet överensstämmer till stora delar med skolbibliotekariernas: de bedömer satsningen som lyckad, både när det gäller utvecklingen av samarbetskulturen och att det på längre sikt troligen bidrar till elevernas språk-, läs- och skrivutveckling. Flera lärare är medvetna om att kompetensutvecklingen är upplagd med utgångspunkt i lärarnas arbete och perspektiv, men det är en mer marginell uppfattning i lärarintervjuerna än i intervjuerna med skolbibliotekarierna. Lärarintervjuerna utgör alltså till stor del en bekräftelse på

resultaten från intervjuerna med skolbibliotekarierna. Det gäller också bedömningen av förutsättningar, både för genomförandet av Läslyftet och för skolbibliotekariernas arbete allmänt.

Samarbete

Liksom i intervjuerna med skolbibliotekarierna, finns i lärarintervjuerna uppfattningen att Läslyftet ömsesidigt ökat förståelsen i de två yrkesgrupperna för varandras arbete, samt att skolbibliotekarierna i högre grad kan bli delaktiga i det pedagogiska arbetet. En lärare säger att "det skedde jättemycket i utvecklingen av samarbetet. Vi jobbar mer åt samma håll ... Vi vet mer om varann, vilka nivåer vi jobbar på. Våra verksamheter kompletterar varann, det blir inte dubbelt". En annan säger: "I huvudsak jobbar bibliotekarien mycket pedagogiskt. Men det blev tydligt i Läslyftet att hon kan gå in och vara behjälplig i det lilla. Läslyftet har gjort det lättare att bygga elevrelationer i och med att hon då kommer in i verksamheten. Det kan annars vara svårt att komma in i lärargruppen".

En rektor som intervjuas tycker sig märka stor skillnad på hur samarbetet tar sig uttryck: "Före Läslyftet var det ofta att grupperna värnade om sitt eget. Lärarna för sig och skolbibliotekarierna var för sig. Lärarna drog sig tillbaka när skolbibliotekarierna kom på besök. Nu efter Läslyftet ser de att de kan arbeta tillsammans". Samarbetet beskrivs komma från två håll och som att de olika kompetenserna kan mötas. Skolbibliotekarien kan erbjuda sina delar och lärarna kan gå dit och söka råd och stöd. En lärare berättar dock att samarbetet enbart ökat mellan deltagarna inom läslyftsgrupperna. Det är alltså bara i de läslyftsgrupper som skolbibliotekarien deltagit i som samarbetet förbättrats.

Modellen för kollegialt lärande

Ytterligare en lärare förklarar det positiva utfallet med kompetensutvecklingens design: "Det kollegiala lärandet under Läslyftet-perioden var väldigt bra. Satsningen var riktad, det fanns tid, bra didaktiska frågeställningar och ett material som fördjupar". Formuleringen "professionellt material" används av en annan lärare som betonar värdet av att få tillfälle till kollegiala samtal. Att lärarna och skolbibliotekarien fick ett gemensamt professionellt språk har underlättat arbetet, men bara det att man har blivit van att talas vid och ha pedagogiska dialoger beskrivs som en stor vinst. Några lärare beskriver också kollegialt lärande som en modell som är användbar i många sammanhang. Speciellt en av lärarna ser den som mycket användbar i sitt arbete som förstelärare. Andra tankar om fortbildningsmodellen är att de lärt sig arbeta mer systematiskt och att det är tillåtet att misslyckas. En lärare sätter modellen i ett målstyrningsperspektiv: "Vi måste jobba tillsammans om vi ska kunna öka måluppfyllelsen". En lärare som också arbetar som språk-, läs- och skrivutvecklare i sin kommun menar dock att samverkan behöver näring för att kunna fortsätta och hoppas att den dialog som påbörjats mellan skolbibliotekarier och lärare under Läslyftet kommer att hållas vid liv via exempelvis de biblioteksplaner som finns på vissa skolor.

Flera lärare tror att satsningen på Läslyftet också kan bidra till elevers språk-, läs- och skrivutveckling på lång sikt. En av dem säger att "det har absolut varit bra för den utvecklingen. Det blir mer elevinriktat och mer klassrumsfokus". För gymnasielärarna utgör gymnasiearbetet ett tillfälle för samarbete med skolbibliotekarien då deras kompetens i informationssökning värderas högt. I de flesta fall finns redan ett utvecklat

samarbete med gymnasiearbetet som förstärkts av Läslyftet. Det är dock svårt att utifrån intervjuerna avgöra i vilken grad Läslyftet bidragit till förbättringar av detta. Ytterligare ett positivt resultat av Läslyftet är, enligt de intervjuade, att lärare som undervisar i olika ämnen fått upp ögonen för möjligheten att samarbeta med skolbibliotekarien.

Att skolbibliotekariernas position på skolan stärkts genom arbetet med Läslyftet nämns av några lärare. En skolbibliotekarie beskrivs exempelvis ha blivit en central figur på skolan. På två landsbygdsskolor som också har tillgång till bokbuss, nämns att samarbetet med bibliotekarien på bokbussen också har blivit viktigare.

Rektorernas roll beskrivs av lärarna som relativt tillbakadragen när det gäller genomförandet av Läslyftet. Det är huvudsakligen "vi" som driver genomförandet, det vill säga lärarna tillsammans med handledaren. Rektorerna är dock positivt inställda till kollegialt lärande och skapar också planeringar för gruppernas träffar för genomförandet av fortbildningen. Att lärares planeringstid används för fortbildningen upplevs som problematiskt av ett par lärare, helst vill de ha nedsättning i tjänsten. Det torde syfta på minskat antal lektioner.

Hållbarhet

Beträffande villkor så förekommer det synpunkter på hur huvudmannen prioriterar. En lärare är tveksam till kommunens prioriteringar. "Ett allmänt problem är att det är lätt att spara på bibliotek i budget. Man kämpar för att överleva. Kommunen satsar mindre på det än på sällskapsutrymmen. Det finns påtryckningar från föräldrar" att prioritera sådana utrymmen istället för skolbibliotek. Hon säger också att skolbibliotek inte prioriteras eftersom "det är så mycket sociala frågor i skolan idag". Däremot satsar kommunen på digitalisering. Även en lärare på en fristående skola är tveksam till huvudmannens prioriteringar: "De här frågorna drivs inte särskilt hårt uppifrån i koncernen". Den här skolan har ett visst samarbete med andra skolor i koncernen, men inte med kommunala skolor.

De intervjuade lärarna uttrycker liknande uppfattningar som skolbibliotekarierna angående satsningens hållbarhet på sikt. De anser att det kollegiala lärandet förbättrats men att det är svårt att upprätthålla om man inte har goda förutsättningar för det. En säger att "det behövs mer riktning med material och bra frågeställningar så att man kan borra djupare. Det är lätt att allt faller i glömska när de här förutsättningarna saknas". En annan lärare menar att Läslyftets styrka blir tydlig när satsningen upphör: Sådan fortbildning är svår att upprätthålla när tid och resurser i form av omfattande mötestid, genomarbetat studiematerial och handledningsresurser ska delas med många andra prioriteringar i skolans vardag.

I några lärarintervjuer framgår det också att närheten till skolbiblioteket och skolbibliotekarien har betydelse för om samarbetet fortsätter efter Läslyftet eller inte. Det finns alltså geografiska eller rumsliga hinder för samverkan. Lärare som arbetar i samma byggnad som skolbiblioteket verkar ha större möjligheter att samarbeta med skolbibliotekarien än andra lärare eftersom de har naturliga mötesplatser, i biblioteket och i fikarum. För att detta hinder ska övervinnas behöver rektorn skapa bättre förutsättningar för möten, men också ställa krav på personalen om samarbete. En gymnasielärare som intervjuas anser exempelvis att rektorn tydligare måste styra in

lärarna på samarbete med skolbibliotekarien, för annars riskerar de samarbeten som har initierats i Läslyftet att rinna ut i sanden. Hon ser en tendens på sin gymnasieskola att det ofta enbart är vissa lärare, de som arbetar på de studieförberedande programmen i samma byggnad som skolbiblioteket, eller framförallt i ämnet svenska, som samarbetar med skolbibliotekarien. På många skolor verkar man vara medveten om problemet och skolbiblioteket har därför placerats centralt, med tanke på att det ska vara lika tillgängligt för alla lärare och elever.

Vad kan förklara resultaten?

Förklaringen till resultaten består av flera delar. Att tid och tillfällen skapades för att föra ett pedagogiskt samtal med lärarna är en viktig del av förklaringen, enligt skolbibliotekarierna. Till detta hör också omfattningen och kvaliteten på satsningen. Läslyftet är större i omfattning än kompetensutveckling i allmänhet är, vilket ger större genomslagskraft, samt dessutom medföljer ett material som är genomarbetat och väcker intresse och idéer och diskussionsfrågorna engagerar. De flesta skolbibliotekarier som intervjuats har inte deltagit i någon liknande kompetensutveckling förut och därför fanns ett intresse för innehållet. Modellen med att prova uppgifter i praktiken och sedan diskutera dem uppfattades som givande. Men här finns också den svaga punkten enligt de intervjuade: att modellen och materialet är utformat för lärarnas villkor och perspektiv, och inte för skolbibliotekariernas. Detta står i kontrast mot beskrivningen av Läslyftets verksamhetslogik (bilaga 4) som förutsätter att modulerna synliggör skolbibliotekariernas bidrag och medverkan i språk-, läs- och skrivutvecklande arbete.

Hur lärare och skolbibliotekarier samarbetar, och i vilken omfattning, är delvis uttryck för skillnader i skolkulturer. Vår tolkning av intervjumaterialet är att skolkulturerna har stor betydelse för utfallet av Läslyftet: Ju mer utvecklat samarbetet mellan skolbibliotekarien och lärarna är sedan tidigare, desto mer givande upplevs fortbildningen vara. Vårt material innehåller även inslag som visar på de begränsningar som finns om skolbibliotekarien inte ingår i en samarbetskultur: Ju ensammare skolbibliotekarierna är i organisationen, desto svårare är det också att få utbyte av fortbildningen. Detta gäller trots att Läslyftet medfört förbättringar av både kontakterna mellan och förståelsen för de olika yrkesgruppernas arbete.

Vidare kan dessa kulturella skillnader påverkas av individer. I intervjuerna framgår det att samverkan mellan skolbibliotekarie och lärare i hög grad bygger på de individuella skolbibliotekariernas engagemang, erfarenheter och samarbetsvilja. Några av de intervjuade skolbibliotekarierna framstår som drivande och erfarna. Här finns en intressant interaktion: De drivande skolbibliotekarierna tycks öppna dörrar till samarbete och gemensamma satsningar och den kulturen stärker i sin tur skolbibliotekariens position.

Den tendens som finns i materialet att deltagarna är mer nöjda i de homogena grupperna, som exempelvis när gruppen huvudsakligen består av lärare i svenska, kan förklaras av att det är lättare att hitta gemensamma utgångspunkter och sätt att arbeta med kollegor som har liknande innehåll i arbetet. Det underlättar också att välja moduler vars innehåll alla upplever som relevant i deras vardagliga arbete. För skolbibliotekarierna är det svensklärare som är de närmaste kollegorna bland lärarna, men det är även vanligt att SO- och språklärare samarbetar med bibliotekarien. De intervjuade som haft en

bibliotekariekollega att kommunicera med under Läslyftet är mest nöjda med kompetensutbildningssatsningen. De delar perspektiv och villkor och kan vinkla uppgifter och diskutera och planera utifrån gemensamma referensramar. I ett vidare perspektiv kan det dock vara speciellt värdefullt med en ämnesövergripande inriktning. Ämnesövergripande grupper kan ge annan dynamik och det är värdefullt att få med ämnen som tidigare inte samarbetat med skolbiblioteket. Flera av de intervjuade har betonat den aspekten, även lärare och rektorer.

I intervjuerna framgår det också att skolbibliotekarierna har varierande villkor för sitt arbete, vilket både påverkar Läslyftets genomförande och hur verksamheten kan utvecklas. På ett par gymnasieskolor finns två heltidsanställda och utbildade skolbibliotekarier, medan det på en skola endast finns två timmar per vecka för den biblioteksansvariga, en situation som nästan kräver ideellt arbete i skolbiblioteket. Trots en god vilja att utveckla skolbiblioteksverksamheten hänger det i slutänden på de yttre villkoren i form av tid och pengar.

Likaså har det betydelse hur Läslyftet passar in i skolornas redan påbörjade satsningar. På en av grundskolorna hade skolan tidigare arbetat med projektet "huset" för att förbättra skrivandet, läsförståelsen och läshastigheten, och Läslyftet gav dem möjlighet att fördjupa samarbetet som de hade inlett om det. På en av skolorna satsade skolläningen mycket på olika skolutvecklingsprojekt och eftersom Läslyftet introducerades i samma veva fick det stort fokus och spridning bland gymnasieskolans personal. Hur Läslyftet presenteras av huvudmän och rektorer och ramas in av övergripande planer och verksamhetsmål om språk-, läs- och skrivutveckling, och huruvida Läslyftet går att förena med övriga långsiktiga mål, verkar få betydelse för hur det tas emot och förvaltas av deltagarna.

De flesta skolbibliotekariernas motiv till deltagandet i Läslyftet var att de ville skapa kontakt med lärare och göra sig mer synliga på skolorna, och de anger också detta som den största vinsten med Läslyftet. Ett par skolbibliotekarier tror att de kunde ha tagit till sig mer av innehållet i Läslyftet om kontakten med lärarna redan var etablerad, och detta talar i så fall för att Läslyftet borde fortsätta en längre tid än ett läsår på de skolor där det inte funnits samarbeten tidigare. En av de intervjuade skolbibliotekarierna tror också att Läslyftets hade kunnat ge mer kunskaper och insikter om läs- och skrivundervisning om modulerna hade varit bättre anpassade till skolbibliotekarierna så att de exempelvis också hade kunnat genomföra del C.

Å andra sidan finns det också intervjuade skolbibliotekarier som anser att det är krångligt med samverkan med lärare via satsningar som Läslyftet eftersom samarbetet kan vara känsligt om skolbibliotekarien inkräktar på lärarrollen alltför mycket: "Det underströks av Läslyftet. Som bibliotekarie har man en syn på någonting. Lärarna har sin syn. Då måste jag förhålla mig till hur de vill jobba, och jag kan inte tala om för dem hur de ska jobba. Jag måste vara ödmjuk." Ett modulinnehåll som bättre beaktar rollfördelningen och tydliggör relevansen för skolbibliotekarierna hade i dessa fall kunnat påverka utfallet av Läslyftet (och framtida utveckling) i mer positiv riktning.

Skolbibliotekariernas deltagande i Läslyftet tycks ha underlättats och samverkan med lärarna har gynnats i de fall där skolbibliotekarien redan har en central roll på skolan. För ett par skolor där samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarie redan var utvecklat före Läslyftet verkar dock Läslyftet inte göra så stor skillnad. Detta kan bero på att det handlar om mindre skolenheter där personalen redan känner varandra väl, men i ett av fallen uttrycks farhågor om att samarbetet har nått en övre gräns och inte går att utveckla mer. Skolan, som drivs av en enskild huvudman, har inga samarbeten med andra skolor och både skolbibliotekarien och rektorn som intervjuas beklagar detta eftersom de tror att deras utvecklingskurva hade kunnat bli ännu bättre om de hade fått ingå i läslyftsgrupper på andra skolor. De önskar input via nya erfarenhetsutbyten, och Läslyftet garanterar i sig inte det. Konkurrensen på skolområdet utgör här en komplikation för samarbeten mellan skolor, till exempel beträffande språk-, läs- och skrivutveckling. Tidigare forskning visar på att samarbetet mellan friskolor och kommunala skolor i vissa kommuner förhindras av den så kallade skolmarknaden (Lundahl, Erixon Arreman, Holm & Lundström 2014).

Läslyftets största bidrag verkar trots allt vara inspiration och starthjälp för samarbeten mellan de olika personalgrupperna och för utveckling av skolbiblioteken. En reflektion från flera av de intervjuade är att det är en naturlig utveckling, eftersom skolbiblioteken har varit eftersatta i många års tid. Biblioteksverksamheterna har blivit allt viktigare i dagens informationssamhälle, och verksamheten har också generellt blivit mer pedagogisk då biblioteken har utvecklats till en viktig plats för exempelvis nyanländas lärande (Gärdén 2017). Det framgår också i intervjuerna med skolbibliotekarierna att skolbiblioteken både ses som viktiga rum för lärande och mötesplatser för eleverna, och skolbibliotekslokalerna är av den anledningen också ofta centralt placerade i skolorna. En skolbibliotekarie tycker att Läslyftet bidragit till att skolbiblioteksverksamheten blivit mer pedagogisk än den var innan eftersom den inneburit att eleverna ser henne mer som en pedagog än tidigare. En annan skolbibliotekarie som arbetar på ett integrerat folkbibliotek anser att Läslyftet varit mycket givande eftersom det gav möjligheter att förverkliga intentioner som funnits länge om att biblioteket ska vara en bättre resurs för skolan. De fick nu möjlighet att utveckla den delen tack vare Läslyftet. Läslyftet ses därmed som en kompetensutveckling som ligger rätt i tiden och som är bra för skolbibliotekarier.

Sammanfattning

Utvärderingens resultat bygger på totalt 27 telefonintervjuer, varav 15 skolbibliotekarier, 6 lärare och 6 rektorer, som deltog i Läslyftet under 2017/2018. Skolbibliotekarierna valdes ut genom ett strategiskt urval. De intervjuade lärarna och rektorerna arbetar på samma skolor som skolbibliotekarierna i urvalet.

Det råder enighet bland de intervjuade om att satsningen på Läslyftet för skolbibliotekarier har varit värdefull och resulterat i förbättringar i verksamheten. De intervjuade skolbibliotekarierna anser att det kollegiala lärandet har utvecklats via Läslyftet och att det ger en potential för förbättrad språk-, läs- och skrivutveckling för eleverna, men de är försiktiga med att uttrycka sig om effekter på undervisningen och på elevernas lärande. De intervjuade skolbibliotekarierna är i huvudsak eniga om att tillräckliga förutsättningar beträffande arbetsvillkor har funnits för en givande

kompetensutveckling, även om flera besvärats av tidspress. De flesta av de intervjuade skolbibliotekarierna är nöjda med att Läslyftet har gett möjligheter till en löpande pedagogisk diskussion med lärarna och därmed ett närmande mellan yrkesgrupperna. De upplever också att deras position på skolan har stärkts. Utvecklingen av det kollegiala lärandet i Läslyftet mellan skolbibliotekarier och lärare samvarierar till stor del med skolornas befintliga samarbetskulturer.

Den huvudsakliga förklaringen till det övervägande positiva resultatet av Läslyftet är att det skapats relativt goda förutsättningar för deltagandet och att modellen och materialet i det kollegiala lärandet varit väl fungerande för satsningens mål. På en punkt är dock skolbibliotekarierna missnöjda med satsningen, nämligen att den utgår ifrån lärarnas perspektiv och villkor. De har därför varit tvungna att avstå från eller hitta egna sätt att arbeta med vissa övningar.

De intervjuade lärarna bekräftar som helhet de intervjuade skolbibliotekariernas positiva uppfattningar, både när det gäller förutsättningar, utvecklingen av det kollegiala lärandet och satsningens resultat. De intervjuade rektorerna är positiva till satsningen på Läslyftet och har ansvarat för att skapa förutsättningar för deltagarna, men de har inte direkt deltagit i genomförandet och framstår därför som mindre drivande än skolbibliotekarierna och lärarna som intervjuats. Både skolbibliotekarier och lärare som intervjuats betonar dock betydelsen av rektors styrning vad gäller Läslyftets hållbarhet på sikt och för fortsatt samverkan mellan lärarna och skolbibliotekarierna. Ytterst handlar det om en oro för att skolbiblioteken inte prioriteras av huvudmännen, vilket uttrycks i ett par lärarintervjuer.

Slutsatser om skolbibliotekariernas roll i Läslyftet

Resultaten i denna utvärdering bygger på en kvalitativ undersökning som syftar till att beskriva uppfattningar om skolbibliotekariernas roll i Läslyftet. Det finns en variation mellan de intervjuade skolbibliotekariernas berättelser, inte minst beroende på de olika villkoren, till exempel antal elever på skolan, resurser för skolbiblioteket, skolkultur och elevers socioekonomiska bakgrund. Trots dessa skillnader kan vi se vissa gemensamma erfarenheter av Läslyftet och dra några slutsatser med utgångspunkt i utvärderingsuppdragets frågeställningar:

1. Vilka förutsättningar och utmaningar har funnits för skolbibliotekarier i Läslyftet?

De olika delarna i satsningen har, enligt de intervjuade, fungerat bra för samarbete mellan skolbibliotekarier och lärare på de flesta skolor som ingår i studien: handledarnas insatser, ett genomarbetat material i modulerna, fortbildningsmodellens design. Sammantaget har de olika delarna gett goda förutsättningar för kompetensutvecklingen – förutsättningar som efter Läslyftet är svåra att skapa för fortsatt kollegialt lärande. De intervjuade rektorerna har en positiv inställning till satsningen på Läslyftet och tog ansvar för att skapa förutsättningar för deltagandet, till exempel tid i tjänsterna, och de har också deltagit i utvärderingar. Under genomförandet har de haft en mer distanserad roll, enligt alla de tre intervjuade yrkesgrupperna. Betydelsen av rektorernas engagemang, prioriteringar och styrning betonas av flera skolbibliotekarier.

En utmaning som de flesta av de intervjuade skolbibliotekarierna betonar är att Läslyftet är organiserat utifrån läraryrkets villkor och perspektiv och att kompetensutvecklingens innehåll därför i praktiken är reducerad för många skolbibliotekarier. De menar att de är osynliga i modulerna och övningarna bygger på att man har en klass eller elevgrupp som man regelbundet undervisar i. Modulerna skildrar inte heller exempel från skolbiblioteksmiljöer. Skolbibliotekarierna behöver anpassa kompetensutvecklingen till sitt arbete och/eller avstå från vissa övningar. De "osynliga" skolbibliotekarierna i modulerna är en punkt som kan förbättras i eventuella framtida kompetensutvecklingssatsningar för dem, i linje med de intentioner som lyfts fram i verksamhetslogiken (bilaga 4).

2. Vilket värde har Läslyftet haft för skolbibliotekarierna?

Satsningen på Läslyftet är mycket uppskattad av de flesta intervjuade skolbibliotekarierna, delvis för att de ofta är ensamma i sin roll. Skolbiblioteken är pedagogiska miljöer och Läslyftet har gett möjlighet till en löpande pedagogisk diskussion. Läslyftsträffarna har framför allt bidragit till att skolbibliotekarierna och lärarna kunnat närma sig varandra och förstå varandras arbete bättre. Därmed har möjligheterna till samarbete förbättrats, inte minst med lärare i andra ämnen än svenska. Tack vare de förbättringarna har skolbibliotekariernas position stärkts, vilket i sin tur ger förutsättningar för utvecklat samarbete.

3. I vilken utsträckning har de förväntade effekterna av Läslyftet uppnåtts för skolbibliotekarierna

Det råder enighet bland de intervjuade om att deltagandet i Läslyftet för skolbibliotekarier har varit värdefullt och resulterat i förbättringar i verksamheten. Det gäller satsningens båda övergripande mål: att utveckla samarbetet mellan skolbibliotekarier och lärare för att förbättra elevernas språk-, läs-, och skrivutveckling samt att utveckla fortbildningskulturen, det kollegiala lärandet.

De intervjuade skolbibliotekarierna är i allmänhet tydliga om att det kollegiala lärandet utvecklats. När de talar om förbättringar av elevers lärande beskrivs det vagare, som en indirekt följd av att lärare och bibliotekarier utvecklar samarbetet, är mer inspirerade, mer språkligt medvetna och mer pedagogiskt kompetenta.

Flera tycker att Läslyftet har grundlagt en modell för kollegialt lärande som kan utvecklas på sikt medan andra förknippar det väl fungerande kollegiala lärandet med de goda villkor Läslyftet medförde under perioden med statsbidrag. De som upplever ett hållbart kollegialt lärande talar om att de fått inspiration och nya idéer och en rikare repertoar av undervisningsmetoder och, inte minst, ett mer utvecklat samarbete. De som upplever att det har varit svårt att fortsätta det kollegiala lärandet på samma nivå efter Läslyftet säger att det beror på tidsbrist, avsaknad av styrning och genomarbetat arbetsmaterial, samt att andra frågor behöver lösas på arbetslagstid.

4. Hur uppfattar lärare som samverkat med skolbibliotekarierna värdet och effekter av samverkan?

Till stor del bekräftar lärarintervjuerna skolbibliotekariernas uppfattningar. De intervjuade lärarna anser att samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarier har förbättrats: Skolbibliotekarierna har i högre grad blivit en del av det pedagogiska arbetet,

yrkesgruppernas olika kompetenser kan samspela bättre och skolbibliotekariernas position har stärkts. På sikt kan den utvecklade samarbetskulturen leda till förbättringar av elevernas språk-, läs-, och skrivkunskaper. Det finns dock en tendens att skolbibliotekarierna enbart samverkar med lärare i vissa ämnen.

De intervjuade lärarna har liknande uppfattningar som skolbibliotekarierna om förutsättningar för satsningen: att handledarna fungerat bra, att materialet i modulerna är genomarbetat och att fortbildningsmodellen är fruktbar – om än något mindre för skolbibliotekarierna än för lärarna. Hos lärarna finns även tankar om vikten av huvudmannens prioriteringar och om att det är nödvändigt att skapa fortsatt gynnsamma förutsättningar för att möjliggöra hållbarhet på sikt. De menar också att rektorerna behöver beakta hinder i form av outvecklade samarbetskulturer och rumsliga förutsättningar.

5. Vad kan förklara resultaten?

Den generellt stora uppskattningen av Läslyftet förklaras i första hand av att skolbibliotekarierna genom Läslyftet fått ordentligt med tid och tillfällen att träffa och samtala med lärare om verksamheten och hur samarbetet kan utvecklas. De insikter dessa möten lett till beträffande respektive yrkesgrupps arbete och pedagogiska möjligheter underlättar utveckling. Att satsningen stöds av ett genomarbetat material med en inbyggd arbetsgång har också bidragit.

Skolkulturen, speciellt hur välutvecklat samarbetet mellan skolbibliotekarie och lärare är på skolan sedan förut, verkar göra skillnad både beträffande skolbibliotekariernas möjligheter att utföra sitt arbete och deras möjligheter att få utbyte av Läslyftet. Några av de aspekter som spelar roll i det sammanhanget är exempelvis om skolbibliotekarien ingår i lärares arbetslag, hur samarbetet traditionellt fungerar angående delaktighet i undervisningsplanering, samt vilka ämnen som är involverade.

Det handlar också om hur skolledningen och huvudmannen prioriterar och i vad mån skolbiblioteket är en del av en långsiktig plan eller inte. Här finns en stor spridning i vårt material. Som konstaterats i andra rapporter finns på många håll ett "glapp" i verksamheten, och skolbiblioteken är ännu inte en integrerad del av skolornas pedagogiska arbete (Gärdén 2017; Skolinspektionen 2018).

Avslutande diskussion

Utvärderingens för- och nackdelar

Utvärderingen av skolbibliotekariernas roll i Läslyftet genomfördes via telefonintervjuer, då det ansågs vara det effektivaste sättet att nå skolbibliotekarier, lärare och rektorer över hela Sverige. Telefonintervju är en sedan länge etablerad metod för datainsamling som har både för- och nackdelar jämfört med vanliga intervjuer (Cohen, Mannon & Morrison 2011). Den viktigaste fördelen i vårt fall är att det möjliggör en god geografisk spridning i urvalet. En nackdel med telefonintervjuer är att kommunikationen är begränsad eftersom hörseln är den enda kanalen. Vi tror dock inte att detta har påverkat resultaten i denna utvärdering nämnvärt. Det faktum att vi forskare som har gjort intervjuerna är svensklärare i grunden båda två, och därför har egna erfarenheter av att samarbeta med skolbibliotekarier, har varit en stor fördel eftersom det har ingett förtroende under intervjuerna och underlättat tolkningen av utsagorna.

Intervjupersonerna kontaktades först via mejl om intresse för deltagande och de fick möjlighet att själva bestämma tidpunkt för intervjun. Det visade sig vara svårt att hitta personer som hade tid att ställa upp, särskilt bland lärarna och rektorerna. Vi siktade på att totalt intervjua 30 personer men landade på 27. En reflektion om detta är att lärare och rektorer generellt har stressiga arbetsdagar och det kanske inte ansågs angeläget att vilja prata om skolbibliotekariernas roll i Läslyftet såvida det inte utmärkte sig på något sätt. Vi kan till exempel se en viss tendens i vårt material att vi i övervägande del fått intervjua lärare på skolor där samarbetet med skolbiblioteket ansågs fungera väl efter Läslyftet, även om vi också har intervjuat enstaka lärare som inte anser att Läslyftet har lett till bättre samarbete. Några av de intervjuade lärarna var själva handledare för Läslyftet, vilket kan bidra till deras överlag positiva beskrivningar av kompetensutvecklingen. Vad gäller intervjusvaren råder det dock relativt stor samstämmighet mellan de olika yrkesgruppernas uppfattningar.

Skolbibliotekariernas deltagande i Läslyftet

Svårigheterna med att hitta personer att intervjua till utvärderingen kan bero på att Läslyftet inte ansågs vara en kompetensutveckling för skolbibliotekarier i första hand. Det fanns därför oklarheter beträffande deras deltagande i kompetensutvecklingen och tveksamheter till att intervjuas om deras roll i den. Ett par av skolbibliotekarierna som fanns på Skolverkets listor av deltagare visade sig inte alls ha deltagit i Läslyftet, och föll bort ur urvalet till utvärderingen därför. De hade blivit anmälda till Läslyftet av huvudmännen eller rektorerna utan att veta om det. Det är troligt att intentionerna om deltagandet inte gick att infria av olika anledningar, till exempel för att det inte gick att lösa praktiskt eller för att andra lärares deltagande prioriterades före skolbibliotekariernas.

Ett par skolbibliotekarier avböjde att intervjuas i utvärderingen eftersom de inte hade kunnat fullfölja Läslyftet, och därför ansåg att de inte kunde uttala sig rättvist om kompetensutvecklingen. Vår uppfattning är att det verkar vara relativt vanligt att skolbibliotekarierna enbart har varit med under arbetet med en modul under Läslyftet, det vill säga under höstterminen, och företrädesvis under arbetet med en modul som handlar om läsning. Om läslyftsgruppen därefter har valt en modul som handlar om skrivande under vårterminen har det ansetts mindre naturligt att skolbibliotekarien ska vara med. Vi har intervjuat ett par skolbibliotekarier som vittnar om detta, och vi kan inte bortse från att det har betydelse för hur de har uppfattat Läslyftet. Likaså verkar det finnas ett begränsat synsätt på skolbibliotekariens roll i Läslyftet på dessa skolor. Oavsett vem som upprätthåller detta synsätt innebär det att skolbibliotekarierna också gick miste om att medverka i skolornas fortsatta kollegiala lärande under vårterminen. Det är rimligt att anta att Läslyftets effekter på samarbetet mellan lärarna och skolbibliotekarierna hade kunnat bli större om skolbibliotekarierna hade deltagit i kompetensutvecklingen under två terminer istället för enbart under en termin, eftersom kollegialt lärande är något som utvecklas över tid.

Intervjustudiens validitet

Inledningsvis nämndes att vi genomgående i intervjustudien strävat efter att ge en trovärdig beskrivning och tolkning av det den studerar. Exempelvis har medvetna och reflexiva val gjorts beträffande urval, genomförandet av intervjuer, att olika yrkesgruppers perspektiv används (triangulering) och att olika forskares tolkningar jämförs (forskartriangulering). Forskningsprocessen har på så vis följt en logik där också olika aspekter synliggjorts. Dessa bidrar till en djupare förståelse av Läslyftet avtryck i skolans komplexa sammanhang, vilket vi menar är en förutsättning för ett framgångsrikt genomförande av kompetensutvecklingssatsningar av liknande slag som Läslyftet.

Intervjustudiens resultat innehåller många nyanser men det råder ändå relativt stor enighet bland de intervjuade om de centrala frågorna. Baserat på våra intervjuer med skolbibliotekarier, lärare och rektorer anser vi att intentionerna i satsningen på Läslyftet för skolbibliotekarier till stor del har uppfyllts. Vi kan inte med bestämdhet uttala oss om hur Läslyftet för skolbibliotekarier fungerat i andra fall än de granskade men vi bedömer det som troligt att de resultat vi visat på i denna rapport också är giltiga i många andra fall i Läslyftet för skolbibliotekarier. De relativt enhetliga resultaten trots variationen i urvalet talar för det (Larsson 2009).

Utifrån en intervjustudie av det här slaget är det dock svårt att dra entydiga slutsatser om Läslyftet har lett till några förändringar i praktiken. Som nämnts i resultatdelen så markerar flera av de intervjuade att de inte kan uttala sig om effekter av Läslyftet på undervisningen. De nämner snarare indirekta och långsiktiga effekter, sådant som kommer eleverna tillgodo för att personalen börjar samarbeta bättre, har fått nya insikter och stärkt kompetens och är mer inspirerade.

Avslutningsvis vill vi diskutera ett antagande gällande skolbibliotekariernas roll i Läslyftet som vi ser som problematiskt. Frågan om det sker någon förändring som en följd av deltagandet i Läslyftet implicerar till viss del uppfattningen att verksamheten tidigare var bristfällig. Ett exempel är Skolverkets verksamhetslogik för skolbibliotekariers medverkan i Läslyftet (Bilaga 4). Intervjuundersökningens resultat visar att mycket av det som finns under rubriken *Förändrat agerande*, till exempel skrivningen om att skolbibliotekarien "uppmuntrar till och engagerar sig i elevers läsning", redan *före* Läslyftet var ett etablerat agerande på de flesta av skolorna i undersökningen, om än i varierande grad. Att den svenska skolan är i kris och att elevers kunskapsnivå har sjunkit har varit vanligt förekommande uppfattningar i den offentliga debatten och i forskningslitteraturen under de senaste åren (se t.ex. Gustafsson, Sörin & Vlachos 2016; OECD 2015; SOU 2016:38). Vi tror att det finns en fara om dessa brister förutsätts eftersom de utgör en risk för att försämra en redan överbelastad arbetsmiljö för skolans personal. Vi vill dock samtidigt påminna om att Läslyftsmodellen av de flesta uppfattas som en väl fungerande modell, även om tiden stundtals upplevts som otillräcklig.

Tankar inför det fortsatta arbetet med Läslyftet

Grunden till förbättringar av Läslyftet för skolbibliotekarier är en djupare förståelse av den komplexa verksamhet där satsningen ska förverkligas. Det är professionerna som ska förverkliga policy i praktiken och utfallet av det är beroende av professionernas tankar och arbetsvillkor. Vi hoppas att vår rapport som helhet kan bidra till det. Dessutom vill vi,

avslutningsvis, tillägga några mer konkreta råd som kan bidra till utvecklingen av liknande satsningar i framtiden:

- Moduler och upplägg bör beakta skolbibliotekariernas perspektiv och villkor. Modulerna kan till exempel också innehålla undervisningsaktiviteter i skolbibliotekskontext och visa fler konkreta exempel på hur samarbeten mellan lärare och skolbibliotekarier kan genomföras.
- Riktlinjer angående skolbibliotekariernas deltagande i Läslyftet bör tydliggöras i syfte att underlätta för de som medverkar och undvika att det blir skolkulturer eller skolbibliotekariers individuella engagemang som avgör effekterna. Samverkan mellan skolbibliotekarier och lärare måste ske från båda håll och understödjas av rektor.
- Långsiktiga mål för skolbibliotekariens deltagande bör formuleras och organiseringen av Läslyftet bör göras därefter. Till exempel bör rektorer beakta gruppindelningens betydelse. I vissa fall kan ämnesövergripande grupper vara lämpliga i syfte att till exempel få nya lärare att börja samarbeta med skolbibliotekarien och i vissa fall, exempelvis på små skolenheter, bör fortbildningen genomföras med personal på andra skolor i syfte att berika verksamheten med nya erfarenheter.
- Det bör eftersträvas att kompetensutvecklingen infogas i mer långsiktiga och övergripande satsningar. Det ger en styrka som också förbättrar hållbarheten.

Referenser

- Dagens Nyheter (2019) *Massdigitalisera Sveriges kunskaps- och kulturarv*. Artikel 2019-03-07
- Cohen, Louis, Mannon, Lawrence & Morrison, Keith (2011) *Research Methods in Education*. London & New York: Routledge
- Gustafsson, Jan-Erik; Sörlin, Sverker & Vlachos, Jonas (2016) *Policyidéer för svensk skola*. Stockholm: SNS Förlag
- Gärdén, Cecilia (2017) *Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010 – 2015*. Stockholm: Kungliga biblioteket
- Kungliga biblioteket (2017) *Bibliotek 2017. Offentligt finansierade bibliotek*
- Larsson, Staffan (2009) A pluralist view of generalization in qualitative research, *International Journal of Research & Method in Education*. 32:1, 25-38
- Lundahl Lisbeth, Erixon Arreman, Inger, Holm, Ann-Sofie, Lundström, Ulf (2014). *Gymnasiet som marknad*. Umeå: Boréa Bokförlag
- Malmberg, Sofia & Granath, Charlotta (2018) *Nya skolbibliotek ger bästa förutsättningar för lärande*. Skolledaren, nr 4/18
- OECD (2015). *Improving Schools in Sweden. An OECD Perspective*
- Proposition 2009/10: 165. *Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Schein, Edgar, H. (1985) *Organizational Culture and Leadership*. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers
- SFS 2010:800 *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Skolinspektionen (2018) *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*. Stockholm: Skolinspektionen U2016/05733/S
- Skolverket (2018) *Redovisning av regeringsuppdrag*. Dnr 2017:1228
- Skolverket (2019a) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet>. (Hämtad 2019-02-19)
- Skolverket (2019b) *Läroplan för gymnasieskolan 2011*. <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan> (Hämtad 2019-02-18)
- SOU 2016:38 *Samling för skolan. Nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet*. Delbetänkande av 2015 års skolkommision. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Bilaga 1 Intervju med skolbibliotekarie

Bakgrund

1. Berätta om din utbildning, eventuella lärarerfarenheter och din nuvarande tjänst.
2. Har du deltagit i någon tidigare fortbildning för språkutvecklande arbetssätt? Vilken? När var det? Vad innehöll den? Vad fick du med dig?

Förutsättningar

3. Berätta om skolan och skolbiblioteket. (Skolans samarbetskultur kring läs- och skriv? Skolans sociala kontext? Personalens engagemang?)
4. Vad hade du för tankar innan du började Läslyftet? Hur såg du på ditt deltagande i egenskap av skolbibliotekarie? Rektors roll och engagemang?
5. Vilka förutsättningar gavs för ditt deltagande? Vilka utmaningar innebar det?

Genomförandet

6. Hur tyckte du att fortbildningsmodellen med kollegialt lärande fungerade för er under Läslyftet? Fördelar/nackdelar, möjligheter/svårigheter?
7. Vilken betydelse har handledaren haft?
8. Hur skulle du beskriva ditt engagemang under LL?
 - Hur såg samverkan med lärarna ut?
 - Hur delaktig var du i planering, genomförande och utvärdering av undervisningsaktiviteterna?
9. Hur upplever du att eleverna har tagit emot detta? Har metoder/modeller varit anpassade för eleverna? Hur? Kan du ge exempel? Vad har fungerat? Vad har inte fungerat? Hur uppfattar du användbarheten i praktiken?
10. Hur användbart har innehållet i modulerna varit för dig i din roll som skolbibliotekarie? Vad har varit bra? Vad har saknats?

Effekter på samverkan och kollegialt lärande

11. Har din kontakt och samverkan med (andra) lärare förändrats efter Läslyftet? Samarbetar ni mer än tidigare? Om andra saker? På andra sätt? Vad tror du att det beror på?
12. Har ni fortsatt att träffas i den grupp som du ingick i Läslyftet? Eller någon annan grupp för kollegialt lärande? Vad gör ni då? Hur ofta? Under vilka förutsättningar? Följer ni fortbildningsmodellen? Tid/handledare? På vems initiativ? Hur fungerar det?
13. Använder du dig av fortbildningsmaterialet idag? Vad använder du? På vilket sätt? Har du gått tillbaka till det material ni använde er av under Läslyftet på något sätt, läst om en text, sett någon film? Enskilt eller i grupp?

Effekter på undervisning och skolbibliotek

14. Har Läslyftet utvecklat dina egna insikter om skolbibliotekets roll för elevernas lärande och läsintresse? Vilka nya kunskaper och arbetssätt har utvecklats?
15. Tänker du annorlunda idag om din egen roll som skolbibliotekarie och om samverkan med lärare kring undervisning? Gör du något annat idag som du inte gjorde innan Läslyftet?
16. Har Läslyftet breddat din verktygslåda av arbetssätt, t.ex. som möter olika elevers behov? På vilket sätt?
17. Har din interaktion med eleverna förändrats på något sätt? Hur? Varför tror du det?
18. Upplever du att lärarnas undervisning har utvecklats avseende ...
 - användandet av skönlitteratur och sakprosa? Din egen roll i detta?
 - informationssökning och källkritik? Din egen roll i detta?
 - läsfrämjande aktiviteter? Din egen roll i detta?
19. Upplever du att det har skett förändringar i elevers engagemang och läs- och skrivförmågor? (Ordförståelse/avkodning/läsflyt/läsintresse/tolkning/dra slutsatser/kritiskt granska/skriva olika typer av texter/samtala om texter)
 - Särskilt avseende användning av skönlitteratur och sakprosa, informationssökning och källkritik, läsfrämjande aktiviteter? Ge exempel.
20. Hur ser framtiden ut vad gäller samverkan mellan skolbibliotek och lärare vad gäller läs- och skrivundervisning?
21. Sammanfattningsvis, vad tycker du att LL främst har bidragit med? Förklaringar till resultat?

Bilaga 2 Intervju med lärare om Läslyftet för bibliotekarier

Rektor, bakgrund

- Hur länge som lärare; hur länge på denna skola
- Utbildning, ämnen, etc.
- Erfarenheter av Läslyftet
- Chef för bibliotekarie

Om skolan och biblioteket

- Storlek
- Stadium (ev. gymnasieprogram)
- Elevernas socioekonomiska bakgrund
- Biblioteket (resurser, kvalitet) och bemanning

Genomförande

- Hur såg samarbetet lärare – bibliotekarie ut före denna fortbildningssatsning? Fanns biblioteksråd, var bibliotekarien involverad i lärarlag...?
- Hur var samarbetet lärare – bibliotekarie i Läslyftet? Gruppen, planering, olika ämnen...?
- Handledaren: Vem var det? Hur bidrog hen till samarbetet bibliotekarie - lärare
- (Rektors stöd, roll i att skapa förutsättningar...)
- Innehåll, moduler
- Utvärdering av samarbetet lärare – bibliotekarie

Mål och effekter av satsningen på Läslyftet för bibliotekarier

- Bibliotekariernas arbete/bibliotekets verksamhet för elevernas läs-, skriv- och språkutveckling.
- Bibliotekariernas samarbete med lärare (i alla ämnen): utvecklingen av fortbildningskultur (kollegialt lärande).
- Bibliotekariernas samarbete med lärare (i alla ämnen) beträffande:
 - Skönlitteratur och sakprosa
 - Läsfrämjande aktiviteter
 - Informationssökning och källkritik
- Bibliotekariens position på skolan. Ömsesidigt ansvar för det?

Sammanfattande, framåtblickande

- Hur ser framtiden ut vad gäller samverkan mellan skolbibliotek och lärare vad gäller läs- och skrivundervisning? Fortsatt fortbildning med liknande inriktning? Fortsatt kollegialt lärande där bibliotekarien ingår? Vilken slags grupp/organisering?
- Sammanfattningsvis, vad tycker du att Läslyftet främst har bidragit med beträffande samarbetet lärare – bibliotekarie när det gäller elevernas läs- skriv- och språkutveckling? Förklaringar till resultat?

Bilaga 3 Intervju med rektor om Läslyftet för bibliotekarier

Rektor, bakgrund

- Hur länge som rektor; hur länge på denna skola
- Utbildning, etc.
- Erfarenheter av läslyftet
- Chef för bibliotekarie

Om skolan och biblioteket

- Storlek
- Stadium (ev. gymnasieprogram)
- Elevernas socioekonomiska bakgrund
- Biblioteket (resurser, kvalitet) och bemanning

Genomförande

- Hur såg det ut före denna fortbildningssatsning? (Fanns biblioteksråd, t.ex.?)
- Rektors stöd, roll i att skapa förutsättningar...
- Organisering, plan, bibliotekariens deltagande
- Bibliotekariens förutsättningar, deltagande
- Gruppen
- Handedare
- Innehåll, moduler
- Utvärdering

Mål och effekter av satsningen på Läslyftet för bibliotekarier

- Bibliotekariernas arbete/bibliotekets verksamhet för elevernas läs-, skriv- och språkutveckling.
- Bibliotekariernas samarbete med lärare (i alla ämnen): utvecklingen av fortbildningskultur (kollegialt lärande).
- Bibliotekariernas samarbete med lärare (i alla ämnen) beträffande:
 - Skönlitteratur och sakprosa
 - Läsfrämjande aktiviteter
 - Informationssökning och källkritik
- Bibliotekariens position på skolan. Ömsesidigt ansvar för det?

Sammanfattande, framåtblickande

- Hur ser framtiden ut vad gäller samverkan mellan skolbibliotek och lärare vad gäller läs- och skrivundervisning? Fortsatt fortbildning med liknande inriktning? Fortsatt kollegialt lärande där bibliotekarien ingår?
- Sammanfattningsvis, vad tycker du att Läslyftet främst har bidragit med beträffande skolbibliotekets verksamhet? Förklaringar till resultat?

Verksamhetslogik skolbibliotekarier i Läslyftet

Skolverket genomför sedan 2014 Läslyftet, en kompetensutvecklingsinsats i språk-, läs- och skrivutveckling. I december 2016 gav regeringen Skolverket ett tilläggsuppdrag om kompetensutvecklingsinsats i språk-, läs- och skrivutveckling för förskollärare och skolbibliotekarier inom ramen för Läslyftet (U2016/05733/S).

Skolbibliotekarier har inte en undervisande roll och deras funktion i Läslyftet och i elevernas språk-, läs- och skrivutveckling blir därmed en annan än lärares. Mot den bakgrunden har en verksamhetslogik tagits fram som visar skolbibliotekariernas roll i Läslyftet. Verksamhetslogiken redovisas i denna pm. Skolverket har tagit hjälp av Spira utvärdering i arbetet med att ta fram verksamhetslogiken.

Läsanvisning

Denna pm inleds med en kort beskrivning av vad verksamhetslogik är. Sedan beskrivs målgruppen för satsningen. Efter det presenteras verksamhetslogiken i sin helhet, både i bild och i en sammanfattande kort text. Därefter följer fördjupningar och förtydliganden för de olika delarna av verksamhetslogiken, där det setts som relevant. Avslutningsvis lämnas ett kort medskick inför det kommande arbetet.

Kort om verksamhetslogik

Att ta fram en verksamhetslogik innebär att systematiskt beskriva en verksamhets genomförande och förväntade resultat och effekter. Verksamhetslogiken innebär att antaganden om hur saker och ting hänger ihop synliggörs och definieras. Det blir därmed ett sätt att klargöra vad satsningen syftar till samt vilka delmål och aktiviteter som behövs för att de önskade effekterna ska kunna uppnås. En verksamhetslogik kan användas för planering inför och justeringar under en satsning, samt för uppföljning och utvärdering. Ett viktigt syfte med verksamhetslogiken är att bidra till en gemensam förståelse och samsyn i arbetsgruppen kring verksamheten och vad som ska göras och uppnås. Den kan också vara ett verktyg för att kommunicera satsningens syfte och innehåll till aktörer utanför arbetsgruppen.

Verksamhetslogiken har tagits fram under två workshoptillfällen om tre timmar vardera. Mellan och efter workshoptillfällena har Skolverket fått uppgifter från Spira utvärdering att arbeta vidare med internt.

Målgrupp

Läslyftet riktar sig till lärare som undervisar i förskoleklass, grundskola, grundsärskola, sameskola, specialskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola. Även skolbibliotekarier är en målgrupp inom Läslyftet. Skolbibliotekens status varierar stort mellan skolor och huvudmän. Vissa skolor saknar, trots lagkrav, ett fungerande skolbibliotek. Skolbibliotekarier saknas på vissa skolor samtidigt som kompetens och tjänstgöringsgrad bland befintliga skolbibliotekarier varierar stort. Läslyftets ambition är att ta fram ett didaktiskt material som är relevant, såväl på skolor med ett bemannat skolbibliotek som på skolor där detta saknas.

Den önskade utveckling som specifikt rör samverkan, skolbibliotekarier och skolbibliotek kan dock bara uppnås på skolor som har ett fungerande och bemannat skolbibliotek. För övriga skolor kan Läslyftet visa på vikten och värdet av skolbibliotekarier genom att synliggöra hur samverkan mellan lärare och skolbibliotekarie kan bidra

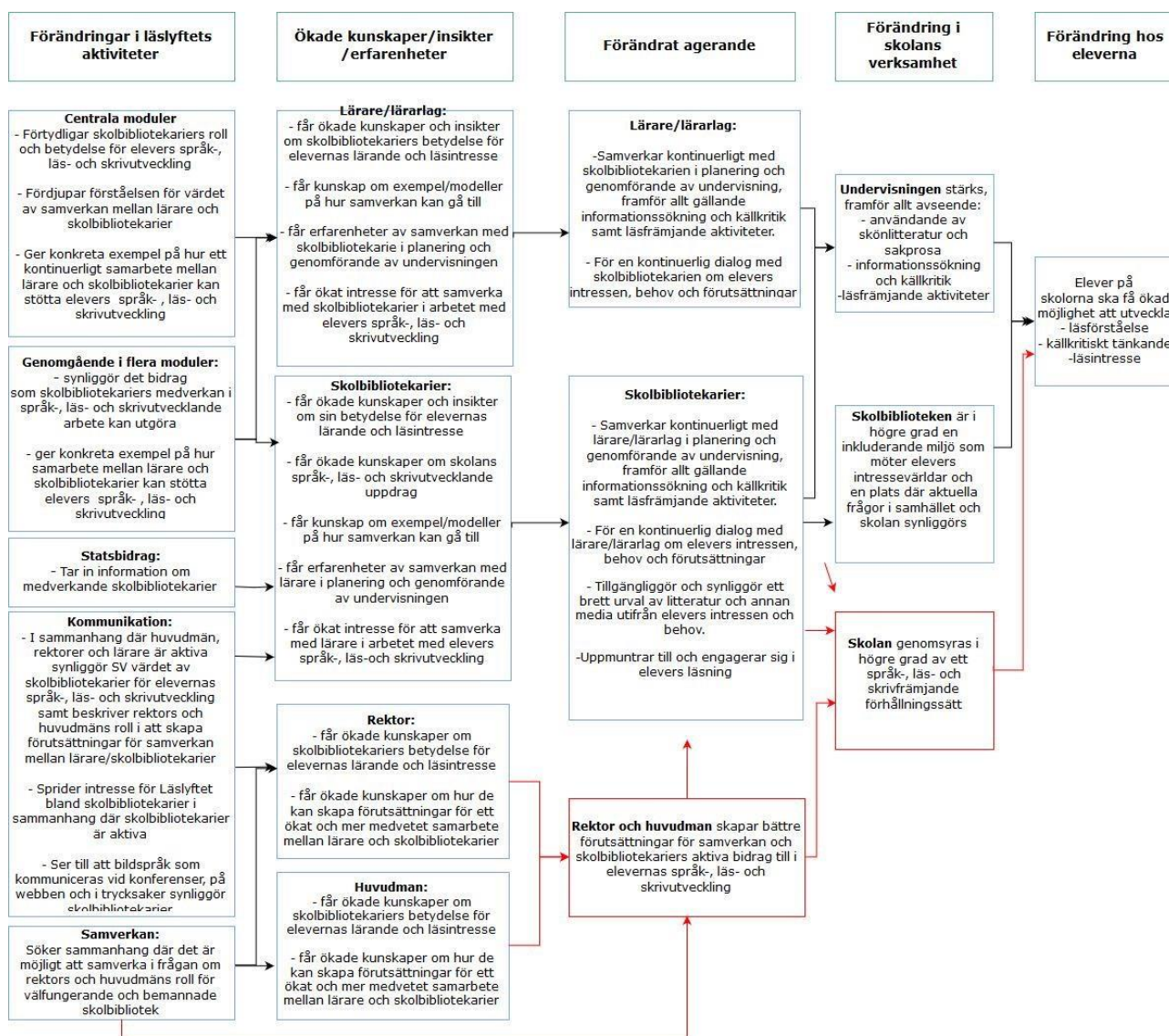
till elevers språk-, läs- och skrivutveckling. Läslyftet kan inte i övrigt verka för att skolan ska införa skolbibliotek och/eller skolbibliotekarier när detta saknas.

Verksamhetslogiken i sin helhet

Övergripande kan sägas att verksamhetslogiken för skolbibliotekariers medverkan i Läslyftet illustrerar en process i fem steg, enligt nedan:

1. Förändringar genomförs i Läslyftets inriktning och genomförande, vilket leder till...
2. utvecklade kunskaper/insikter/erfarenheter hos förändringsaktörer (lärare/skolbibliotekarier/rektorer/huvudmän), vilket leder till...
3. förändrat agerande hos förändringsaktörer, vilket leder till...
4. förändringar i skolans verksamhet, vilket leder till...
5. utveckling hos eleverna.

Bilden på nästa sida visar verksamhetslogiken i sin helhet. För att underlätta läsningen ges därefter en övergripande beskrivning av verksamhetslogiken i text.

De rutor och pilar som är i röd färg innebär att Läslifvet har begränsade påverkansmöjligheter och därför inte tar ansvar för att önskad förändring uppnås.

Det slutliga målet för utvecklingen av Läslifvet är att eleverna ska få ökad möjlighet att utveckla läsförståelse, källkritiskt tänkande och läsintrasse. Skolbibliotek och deltagande lärares undervisning ska utvecklas för att i större utsträckning bidra till den önskade utvecklingen hos eleverna.

De främsta förändringsaktörerna för att nå den önskade utvecklingen är deltagande **skolbibliotekarier** och deltagande **lärare/lärlarlag**. Läslifvet ska stärka deras förståelse för hur skolbibliotekarier kan bidra till elevers lärande och läsintrasse samt ge kunskaper och erfarenheter som stärker dessa båda yrkeskategorier. Ambitionen är att skolbibliotekarier och lärare/lärlarlag utvecklar en kontinuerlig samverkan och dialog i syfte att stärka undervisningen, framför allt gällande informationssökning och källkritik samt läsfrämjande aktiviteter. Utöver samverkan är målet att skolbibliotekarier ska få redskap för att i högre grad synliggöra och tillgängliggöra litteratur och annan media samt uppmuntra elevers läsning.

Rektorer och **huvudmän** är viktiga för att skapa förutsättningar för den önskade samverkan samt för att bidra till den önskade utvecklingen att skolan som helhet präglas av ett språk-, läs- och skrivutvecklande förhållningssätt. Läslifvet har dock begränsade möjligheter att påverka deras agerande (Läslifvets begränsade

påverkansmöjligheter markeras i bilden genom den röda färgen, vilket också innebär att Läslyftet inte tar ansvar för att nå önskad förändring). För att så långt möjligt ändå verka i den riktningen ska Läslyftet i olika sammanhang synliggöra och poängtera värdet av skolbibliotekarier samt visa på hur rektor och huvudman kan skapa förutsättningar för samverkan mellan lärare och skolbibliotekarier. Dessutom ska Läslyftet söka samarbete med andra delar av Skolverket som har andra möjligheter att nå ut till rektorer och huvudmän.

Fördjupningar och förtydliganden

Nedan följer fördjupningar och förtydliganden för de olika delarna av förändringsteorin. Kommentarer finns endast i de fall det ansetts viktigt för att förstå de bakomliggande resonemangen och fulla innebörden av texten i bilden.

Förändring hos elever

- Utvecklingen hos elever kan främst uppnås hos de elever vars lärare, tillsammans med skolbibliotekarien, deltar i Läslyftet. Även övriga elever kan påverkas positivt, om skolbibliotek och skolans förhållningssätt utvecklas, men detta går utöver Läslyftets förutsättningar för direkt påverkan.
- Samtliga moduler förväntas leda till att eleverna utvecklar sin läsförståelse. Däremot är utveckling av elevernas läsintresse eller källkritiskt tänkande beroende av vilka moduler deltagare på skolan väljer att genomföra. Utveckling av läsintresse är t.ex. främst kopplad till modulen **Stimulera läsintresse** som vänder sig till lärare och skolbibliotekarier i den obligatoriska skolan.
- Den önskade förändringen hos eleverna kan beskrivas som en positiv spiral. Undervisning och skolbibliotek främjar läsintresse och läsande hos eleverna. När eleverna läser mer, både i skolan och på fritiden, stärker det läsförståelse och ytterligare läsintresse, vilket i sin tur leder till än mer läsning osv.

Förändring i skolans verksamhet

- ”Användande av skönlitteratur och sakprosa” handlar om medvetna didaktiska vägval rörande såväl val av skönlitteratur och sakprosa som frågor om hur skönlitteraturen och sakprosan behandlas i undervisningen.
- En aspekt av att undervisningen stärks handlar om att undervisningsmiljön ska vara textrik och uppmuntra till läsning.
- Med skrivningen att ”skolbiblioteken är en plats där aktuella frågor i samhället och skolan synliggörs” betonas att utbudet och det intressefrämjande arbetet ska göra mer än att möta elevernas uttalade intressen och önskemål.
- ”Skolan genomsyras i högre grad av ett språk-, läs- och skrivfrämjande förhållningssätt”
- Detta är en önskad utveckling där Läslyftet endast har begränsad påverkan. Skolbibliotekarier, som är en resurs för hela skolan, kan bidra till att stärka ett sådant förhållningssätt på skolan generellt. Även lärare som deltagit i Läslyftet kan stärka ett sådant förhållningssätt. För att verkligen få genomslag är dock rektor en avgörande aktör, och i Läslyftet adresseras rektor endast genom kommunikations- och informationsinsatser som inte kan förväntas få betydande genomslag för rektors agerande.
- Indikatorer på att detta uppnås kan exempelvis vara att frågan kontinuerligt lyfts på konferenser, APT och andra kollegiala sammanhang.

Förändrat agerande

- Skrivningen att skolbibliotekarien ”uppmuntrar till och engagerar sig i elevers läsning” innebär att skolbibliotekarien uppmuntrar till delaktighet i bibliotekets medieurval genom exempelvis biblioteksråd. Skolbibliotekarien kan också föra samtal med lärare och elever om sakprosa och skönlitteratur som kan behandlas i undervisningen och fritidsläsningen. Dessutom kan skolbibliotekarien genomföra andra utåtriktade aktiviteter som utställningar och bokklubbar, allt för att väcka elevers engagemang.
- Ambitionsnivån för den kontinuerliga samverkan mellan skolbibliotekarie och lärare/lärlägar behöver vara realistisk givet de tidsmässiga begränsningar som en skolbibliotekarie har.
- Det är en kombination av skolbibliotekariens fria (och icke betygssättande) roll i relation till eleverna och skolbibliotekariens kunskap om litteratur och annan media som ligger till grund för en värdefull dialog med lärare/lärlägar samt för tillgängliggörande och synliggörande av ett brett urval av litteratur och annan media.
- ”Rektor och huvudman skapar bättre förutsättningar för samverkan”
- Detta är en önskad utveckling där Läslyftet endast har begränsad påverkan. Rektorer och huvudmän adresseras endast genom kommunikations- och informationsinsatser som inte kan förväntas på betydande genomslag för rektors agerande.
- Detta handlar om att de, på sin respektive nivå:
 - Kopplar skolbibliotekariers verksamhet till det systematiska kvalitetsarbetet
 - Prioriterar skolbiblioteket vid tjänstefördelning och resursfördelning.
 - Möjliggör samverkan mellan lärare och skolbibliotekarier
 - För rektor, även att de uppmuntrar samverkan och uppmärksammar skolbibliotekariens och skolbibliotekens betydelse

Ökade kunskaper/insikter/erfarenheter

- Då gruppen som deltar i Läslyftet i många fall kommer att bestå av flera lärare och en skolbibliotekarie kan det vara en utmaning att ge samtliga erfarenhet av samverkan. Följande sätt kan användas för att ge sådan erfarenhet till så många deltagande lärare som möjligt:
- I modulernas artiklar och undervisningsfilm beskriva/illustrera hur samverkan mellan lärare/lärlägar och skolbibliotekarie kan se ut
- Ge flera exempel på undervisningsaktiviteter där samverkan mellan skolbibliotekarie och lärare kan ske
- Ta fram diskussionsfrågor som uppmuntrar lärare att ta del av varandras erfarenheter i dialog och uppföljningssamtal

Förändringar i Läslyftets aktiviteter

- Med ”centrala moduler” avses **Stimulera läsintresse** som vänder sig till lärare och skolbibliotekarier i den obligatoriska skolan. När det gäller gymnasieskolan kommer det troligen att vara **Läsa och skriva text av vetenskaplig karaktär** som, i samband med revideringen under våren 2018, får ett särskilt fokus på skolbibliotekarier. I dessa ska:

- Förståelsen för värdet av samverkan mellan lärare och skolbibliotekarier fördjupas. För skribenterna innebär detta en balansakt: artiklarna ska betona värdet men samtidigt inte skapa en för stor frustration bland de lärare som inte har tillgång till en skolbibliotekarie. Modulerna bör beskriva modeller för och exempel på hur lärare kan stötta elevers språk-, läs- och skrivutveckling och, där det är lämpligt, lyfta fram hur ett samarbete med skolbibliotekarie kan stärka detta arbete. Utgångspunkten behöver alltså vara att lärare kan genomföra den undervisning som framhålls i modulen inom ramen för sin arbetstid och sin tjänst men att en skolbibliotekarie kan utgöra en väsentlig resurs. I vissa fall kan det vara aktuellt att beskriva hur en person med annan befattning (t.ex. modersmålslärare, specialpedagog) kan fylla en motsvarande funktion.
- Konkreta exempel ges, på hur ett kontinuerligt samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier kan stötta elevers språk-, läs- och skrivutveckling
- Genomgående i flera moduler. I artiklar och filmer:
 - Synliggörs skolbibliotekarier och det bidrag som deras medverkan i språk-, läs- och skrivutvecklande arbete kan utgöra
 - Ges konkreta exempel på hur samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier kan stötta elevers språk-, läs- och skrivutveckling
 - Statsbidrag. Information om deltagande skolbibliotekarier möjliggör uppföljning. Inhämtande av denna information har dessutom ett signalvärde för att understryka skolbibliotekariers betydelse.
- Kommunikation
 - Konferenser, webben och trycksaker är exempel på sammanhang där värdet av skolbibliotekarier synliggörs och poängteras och rektors och huvudmans roll beskrivs
 - Att synliggöra skolbibliotekarier innebär att synliggöra arbete och dess betydelse för elevers språk-, läs- och skrivutveckling
- Samverkan
 - Skolverket ska söka sammanhang för samverkan. Att ta reda på vilka aktörer som är aktuella blir en del i det arbetet.

Det fortsatta arbetet

En viktig utgångspunkt är att verksamhetslogiken ska vara ett verktyg för dem som arbetar med satsningen. De förändringar i Läsluftets aktiviteter som finns beskrivna kan fungera som en "att göralista" som följs upp under arbetets gång. För att verksamhetslogiken även fortsättningsvis ska kunna vara ett verktyg behöver den vara ett levande dokument som justeras och uppdateras i takt med att verksamheten behöver utvecklas. Förslagsvis kan verksamhetslogiken läggas in som en stående punkt på dagordningen för arbetsgruppens möten exempelvis en gång per termin. Vid dessa tillfällen är det bra att diskutera både om arbetet sker i enlighet med verksamhetslogiken samt om den behöver justeras.